

NÁRODNÍ
KNIŽNICE
ČESKÉ REPUBLIKY

B 686843

ZN

II

AMBORSKI:
ZBIDREK
PRAWIDEŁ
WYMAWIANIA
JEZYKA
FRANCUSKIEGO.
1899.

niniejszą książką
wzbogacił zbiory Uniwersytetu Jagiellońskiego
Szymon Stanisław Deptuła
emigrant z Polski

Casimir Kempka
1049 - Burnham St
Milwaukee, Wis

2085341

ZBIOREK

PRAWIDEŁ WYMAWIANIA

języka francuskiego

UŁOŻYŁ

Jan Amborski.

Cena 20 kopiejek = 25 centów.

WARSZAWA.

Nakładem Księgarni E. Wende i Sp.

Czcionkami Drukarni Ludowej we Lwowie.

1899.

ZASTRZEGA SIĘ PRAWO WŁASNOŚCI.

B 686843

4 ZN

Biblioteka Jagiellońska

1002236666

Bibl. Jagiell.
2016 D 180/31

I. Francuskie abecadło.

Francuskie abecadło składa się z 21 liter ;

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, x, y, z ; nadto w cudzoziemskich pozostawione w.

II. Akcenty i znaki.

We francuskim trzeba odróżnić dwa znaczenia wyrazu *accent* (głos, dźwięk, znamię, przycisk, akcent).

1) *Accent tonique*, czyli wzmocnienie brzmienia pewnej samogłoski, stanowiącej podstawę zgłoski. Tego tonicznego akcentu nie uwidocznia się żadnym znakiem. W polskim języku akcent taki pada zawsze na przedostatnią zgłoskę: wóla, poranek, miłosierdzie, niebezpieczny, niebezpieczeństwo.

We francuskim akcent toniczny pada na ostatnią zgłoskę wyrazu: fatal, nieszczęsny, (czyt. fatál, nigdy z polska fátal); piano, fortepian (pianó, nigdy piáno); animal, zwierzę (animál). Jeżeli wszakże wyraz kończy się na *e* nie mające znaku nad sobą, zwane *e muet* (nieme), akcent pada na przedostatnią: capable, zdolny (kapábl); colonne, słup (kolón); hallebarde, halebarda, (halebárd); politique, polityczny (politik); astronomie, astronomia (astronomi).

2) Akcentami nazywają także Francuzi znaki, które się kładzie nad samogłoskami dla wskazania, jak je wymawiać należy. Takich znaków język francuski posiada trzy:

- ∕ zwany *accent aigu*, ostry (aksan-tègu),
- ∖ „ *accent grave*, ciężki (aksan-graw),
- ^ „ *accent circonflexe* (sirkąfleks).

Accent aigu kładzie się tylko nad samogłoską *e* dla ostrzeżenia, że to *é* należy wymówić ustami mało otwartymi, t. j. nadać mu brzmienie ścieśnione. Takie *é* nazywa się *ścieśnionem e*, *é fermé*.

Accent grave używa się:

a) dla oznaczenia, że *e* należy wymówić ustami bardzo otwartymi, czyli że *è* powinno mieć brzmienie *otwarte*. Takie *è* zwie się *otwartem*, *è ouvert* (czytaj: uwer). Règle, prawidło (régł), père, ojciec (pèr); secrète, tajemna, (sekrèt).

b) *Accent grave* używa się także dla oznaczenia różnicy między dwoma wyrazami, które zupełnie są do siebie podobne, choć znaczenie mają inne; taki *accent grave* nie ma żadnego wpływu na brzmienie samogłosek:

la, (rodzajnik)	là, tam (przysłówek),
des, (rodzajnik)	dès, od (przyimek),
a, (il a) on ma,	à, do (przyimek),
ou, albo (spójnik),	où, gdzie (przysłówek),
du, (rodzajnik),	dû (imiesłów od devoir),
crû, (imiesłów od croire),	crû (imiesłów od croire).

Accent circōflexe oznacza samogłoskę bardzo otwartą i długą; oznacza on nadto, iż towarzysząca tej samogłosce litera (lub nawet liter kilka) wypadło:

presbyter, presbytre, prestre, prêtre, ksiądz,
mononome, monôme, jednomian,
matrastra, marâtre, macocha,
apostle, apôtre, apostoł,
teste, tête, głowa,
masle, mâle, męski,
pastre, pâtre, pasterz,
piquure, piqûre, ukłucie.

Spotyka się najczęściej w końcówkach na *atre*, (*albâtre*, *folâtre*) i przed końcówkami *le*, *me*, *ne*: *dôme*, tum; *fantôme*, widziadło; *rôle*, zwój; *pôle*, biegun; *prône*, kazanie; *cône*, stożek.

Jest jeszcze znak *·*, zwany *le tréma*, który, położony nad literą, wskazuje, że sąsiednie samogłoski trzeba wymawiać osobno wbrew prawidłom, o których niżej: *naïf*, (czyt. *na-if*), *Moïse*, *Mojżesz* (*Mo-iz*).

Nakoniec znak ' zwany *apostrophe* kładzie się z prawej strony spółgłoski, jeżeli czynimy wyrzutnię litery *e* lub *a* w rodzajniku lub zaimku: l'ami, przyjaciel (czyt. lami) zamiast le ami, coby tworzyło nieprzyjemny zbieg samogłosek zwany *rozziwem* (hiatus); l'eau, woda (czyt. lô) zamiast la eau; qu'avez-vous (kawé-wu zamiast que avez-vous). (Obacz rozdział *Liaisons*).

III. Samogłoski.

Język francuski ma pięć samogłosek: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, nadto *y*, które jest jużto samogłoską, jużto spółgłoską, już to nakoniec półgłoską.

a

(nazywa się *â*, rzeczownik rodz. męsk.) jest dwojakie:

1) *a* krótkie, miernie rozwarte, podobne do polskiego: *baril* (bari) beczułka; *rade*, przystań (rad); *parapraphe*, paragraf (paragraf); *caravane*, karawana (karawan).

2) *â*, długie i rozwarte; przy wymawianiu trzeba usta bardziej otworzyć i na jedno mgnienie oka brzmienie przedłużyć; porównaj:

mało rozwarte:	rozwarte:
<i>matin</i> , ranek;	<i>mâtin</i> , kundys,
<i>patte</i> , łapa;	<i>pâte</i> , ciasto,
<i>paquet</i> , paczka;	<i>pâque</i> , pascha,
<i>chasse</i> , łowy;	<i>châsse</i> , skrzynia z relikwiami,
<i>bailler</i> , dawać, dostarczać;	<i>bailler</i> , ziewać,
<i>bailleur</i> , dostarczający;	<i>bailleur</i> , ziewający,
<i>bailleresse</i> , dostarczająca;	<i>baillieuse</i> , ziewająca.

W wielu wyrazach *a* nieakcentowane brzmi jak *â*: *basse*, dźwięk niski; *basse-taille*, głos basowy; *basse-cour*, podwórze dla zwierząt domowych; *basset*, jamnik; *bassesse*, niskość; (lecz w *bassement*, nisko, *a* jest mniej rozwarte.

Brzmi też jak *â* rozwarte w wyrazach zakończonych na *aille*, i w innych, które tylko użycie da poznać.

a brzmi jak *é* w *lady*, *milady*, tytuł żony lorda.

e

(nazywa się é, rzecz. r. m.). Wymawianie tej samogłoski czy to akcentowanej, czy nieakcentowanej, przedstawia dla cudzoziemca niemałe trudności; dłużej przeto pomówimy o niej.

Polskie e zbliża się tylko do jednego francuskiego e, co niżej wskażemy. Wszystkie inne brzmienia francuskie różnią się od polskiego i dla tej to przyczyny mało kto dobrze u nas brzmienia francuskie oddaje.

We francuskim języku znajdujemy cztery e:

ê, è, é i e.

ê zwane *e circumflexe* jest długie i najbardziej otwarte ze wszystkich e francuskich, czyli, że do jego wymówienia potrzeba najwięcej usta otworzyć i nieco brzmienie przedłużyć: fête, święto, (fêt); blême, blady, (blêm); bête, zwierzę (bêt), (ale w bêtise, głupota (bêtiz), ê jest krótkie i mniej otwarte).

To brzmienie bardzo otwarte wyrażają Francuzi zapomocą następujących kombinacyj:

ê — tête, głowa.

aî — faîne, buczyna,

es w jednogłoskowych ces, des, les, mes, tes.

ès — succès, powodzenie.

aie — plaie, rana.

ais — je donnais, dawałem.

ait — il donnait, on dawał.

aient — ils donnaient, oni dawali.

aix — paix, pokój.

ei — haleine, oddech.

erre — terre, ziemia.

ai — przed zgłoską niemą: plaire, podobać się; lunaire, księżycowy.

è z *accent grave* zwane *e ouvert* (otwarte) ma brzmienie dwojakie:

a) jedno tak rozwarte i długie jak ê:

w wyrazach zakończonych na ès: absès, wrzód, (absê); excès, nadużycie, (eksê); dès, od (dê) i przed zgłoską niemą:

frère, brat (frêr); mère, matka, (mêr); nièce, siostrzenica, (niês); fièrement, dumnie, (fiêrman, (an przez nos); dernière, z tyłu, dêriêr; fourmillière, mrowisko, (furmiliêr, u polskie);

w rodz. żeń. przym. i rzecz. zakoñ. na er: dernière, ostatnia, (dêrniêr); entière, całkowita, (antiêr, an przez nos); écolière, uczennica, (ékoljêr); boulangère, piekarka, (bulan-zêr, u polskie, an nosowe).

b) drugie brzmienie, mniej otwarte i krótsze, we wszystkich innych grupach: fidèle, wierny; obèse, otyły; je sème, sieję; phénomène, zjawisko; secrète, tajemna.

é z *accent aigu*, zwane é *fermé* (ścieśnione) pomimo swej nazwy nie zawsze jest ścieśnione i ma właściwie dwa brzmienia:

a) é ma właściwe sobie brzmienie pochylone czyli ścieśnione i krótkie, jeżeli jest na końcu wyrazów: porté, niesiony; fermé, zamknięty; avidité, chciwość; propreté, czystość; solidité, moc. Wymawia się wtedy ustami mniej rozwartymi niż do wymówienia ê, układając usta i język jak do wymówienia polskiej samogłoski y. Istotnie é ma brzmienie bardzo zbliżone do brzmienia tej polskiej głoski, czyli pośrednie między naszymi e i y.

Te brzmienia pochylone wyobrażają Francuzi oprócz é przez:

ai; taką ma końcówkę pierwsza osoba *passé défini*. I-szej konjugacyi i *futur* wszystkich czasowników: je formai, je formerai.

ez; tę końcówkę ma druga osoba l. m. wszystkich czasów: vous formez.

er; jako zakończenie rzeczowników, przymiotników i czasowników: bottier, szewc; dernier, ostatni; former, tworzyć.

b) na początku i w środku wyrazów é ma brzmienie nieco więcej otwarte, ale nie dochodzi ono do rozwartości ê, i jest krótkie; to tylko ê mniej ścieśnione zbliża się do polskiego brzmienia: léser, ranić (lézé); édifice, budynek, (édifis); écume, piana, (ékum, u francuskie); école, szkoła, (ékol); postérieur, następny; médecin, lekarz.

Przed zgłoską niemą, jak w tym ostatnim wyrazie, *é* brzmi jak *è*¹⁾. Je *protége*, opiekuję się; je *protégerai*, je *protege-rais*, siéże, obłączenie; *collége*, kolegium i t. p. Z tego powodu w wyrazach: *avénement*, przyjęcie; *événement*, wydarzenie *é* przed zgłoską niemą *ne* brzmi jak *è*.

W imiesłowach zakończonych w rodzaju żeńskim na *ée* i w rzeczow. na *ée*, *é* staje się bardziej otwarte i długie. (Ob. *e* nieme, str. 11).

¹⁾ Wogóle przed zgłoską niemą, szczególnie na końcu wyrazu, samogłoska *e* czy *é* staje się bardziej rozwartą; wpływa to z wielu przyczyn. Wiemy już, że akcent toniczny pada na ostatnią lub przedostatnią zgłoskę; wszystkie przeto poprzednie wymawia się bez nacisku, z lekka, jakby przesuwając się tylko. W wyrazach: *embastillement*, *rudimentaire*, *indiscrétion*, wszystkie zgłoski wymawiamy równo, lekko, bez nacisku, z wyjątkiem końcówek. *ment*, *ai*, *on*, na których spoczywa jakby waga harmonijna wyrazu. Jeżeli przeto mamy do wymowienia wyrazy: *semer*, *mener*, *jeter*, *appeler*, *préférer*, *répéter*, *premier*, *entier*, *mortel*, *cadet*, *secret*;

to w ostatnich trzech wyrazach *e* (kursywą oznaczone) z zasady jest otwarte;

w pierwszych sześciu wyrazach łatwo wydać brzmienie *e* niemego lub *é* ścięśnionego (zgłosek kursywą oznaczonych) ponieważ akcent toniczny pada na następną, końcową zgłoskę, to jest na tej ostatniej możemy głoś oprzeć;

w dwóch przedostatnich wyrazach *e* (kursywą oznaczone) łatwo wymówić jako *é* ścięśnione, ponieważ na niej także spoczywa akcent toniczny. Ale czy podobna wydać brzmienie *e* niemego lub *é* ścięśnionego, jeśli następna zgłoska jest niemą? to jest że poprzedzająca musi być dłuższa, więc bardziej otwarta. Nic dziwnego przeto, że w formach: je *seme*, je *préfère*, je *mène*, je *jete*, *j'appelle*, *première*, *entière*, *cadète*, *secrète*, mimowoli usta się szerzej rozkwierają i wymawiamy: je *sème*, je *préfère*, je *jète*, *j'appèle*, je *répète*, *première*, *entière*, *cadète*, *secrète*.

Otóż francuska gramatyka nakazuje wymawiać we wszystkich tych wypadkach *e* nieme czy *é* ścięśnione jak *è* i wyznacza to wymawianie w dwojaki sposób: albo kładzie *accent grave*, albo podwaja końcówkową spółgłoskę. Niestety Akademia franc. nie może zdecydować się na ujednostajnienie pisowni; stąd mamy formy o jednym brzmieniu dwojako ortografowane. Piszemy: je *sème*, je *mène*, ale pisać musimy: je *jeté*, *j'appelle* i znowu: *j'achète*, je *gèle*. Piszemy: je *préfère*, je *répète*; ale pisać musimy: je *préférerai*, je *répéterai*, je *préférerai*, je *répéterai*. Piszemy: *secrète*, *inquiète*, *discrète*, ale pisać musimy: *cadette*, *proprette*, *coquette*; to *entière*, *première*, *dernière*, to: *belle*, *mortelle*, *cruelle*, chociaż we wszystkich tych formach *e* w przedostatniej zgłosce ma jedną i tę sama wartość brzmienia. Co więcej, Akademia w czasownikach na *éger* każe pisać: je *protége*, *j'abrège*, pomimo że się wymawia: je *protége*, *j'abrège*. Podobnie piszemy rzeczowniki: *siège*, *collége*, *sacrilége*, acz wymawiać należy: *siège*, *collége*, *sacrilége*. Sądzimy, że to mnożenie trudności bez rozumnego powodu wkrótce usunięte będzie

To brzmienie mniej ścieśnione, czyli bardziej otwarte, wyrażają także Francuzi przez następujące kombinacye:

ai	początkowe,	aimer, kochać.
aid	końcówkowe,	laid, brzydki.
ait	"	portrait, portret.
et	"	cadet, młody.
ect	"	respect, szacunek.
ect	przed e niemem,	directe, prosta.
ef	końcówkowe,	clef, klucz.
egs	"	legs, zapis.
ē	"	noël, kolenda.

e

e bez akcentu, zwane *nieme* (*muet*). Ta nazwa w błąd wprowadza cudzoziemca; głoska ta jest zupełnie i prawdziwie niema tylko w niektórych wypadkach i położeniach. W większej liczbie tych położeniach brzmi bardzo słyszalnie a nawet jak e otwarte.

A) 1) e właściwie *nieme*; najśłabsze brzmienie, zaledwie słyszalne, ma głoska e, gdy się znajduje na końcu wyrazu: mare, kałuża, (czyt. mar); robe, suknia, (czyt. rob). W ustach jednak dobrze mówiącego czuć, że w sylabie końcowej po spółgłosce idzie jeszcze e. Jest to rodzaj bardzo słabego, lekkiego przygłosu.

Porównaj:

cap, przyładek	cape, kapa,
radoub, naprawa okrętu	robe, suknia
club, klub	iujube, roślina
poli, grzeczny	polie, grzeczna
mat, matowy	mate, matowa.

2) Zupełnie prawie jest nieme, czyli bardzo mało je słyhać w rzeczownikach zakończonych na *ement*, a których temat kończy się na *i*: balbutiement, szeplenienie, (balbusiman); aboiement, szczekanie, (abuaman); paiement, wyplata (pëman, wszędzie **an** nosowe).

3) W rzeczownikach na *erie*, których temat kończy się na samogłoskę: rouerie, łotrostwo, (ruri); tuerie, rzeź, (turi, u francuskie).

4) Nieme jest także e w *futur* i w *conditionnel* czasowników zakończonych na: ayer, oyer, uyer, ier, ouer, uer

t. j. których temat kończy się na samogłoskę: je paierai, (pèré); je paierais, zapłacę, zapłaciłbym je bégaierai, (bégèré); je bégaierais, będę się jąkał, jąkałbym się; il cōtoiera, nous cōtoierions, on pójdzie brzegiem, poszlibyśmy brzegiem; vous prierez, il prierait, będziecie prosić, on prosiłby; tu avoueras, vous avoueriez, ty wyznasz, wyznalibyście; ils tueront, ils tueraient, oni zabijają, oni zabiliby i t. p.

We wszystkich tych, pod A, 2, 3, 4, wyliczonych wypadkach samogłoska tematu poprzedzająca e nieme staje się dłuższa.

5) Nieme jest także e: w końcówkach czasownikowych wszystkich trzech osób l. poj. i trzeciej osoby liczby mnogiej czasowników na er (e, es, e i ent) je donne, daję; tu donnes, il donne, ils donnent. (czyt. don.)

6) Przed a i o w formach czasowników na ger: je nageai (nażé), nous nageons (nażą); tu bowiem wstawione jest, by literze g utrzymać brzmienie ż; podobnie w ga-geure, zakład (gażur, u francuskie) i kilku innych.

7) Słabe jest jeszcze bardzo brzmienie w rodzaju żeńskim przymiotników i imiesłówów: vraie, prawdziwa (vré); hardie, śmiała; jolie, ładna; drue, gęsta; rendue, oddana; finie, skończona.

8) Nieco więcej słyszalny jest przygłos w rodz. żeń. przymiotników zakończonych na spółgłoski: ronde, okrągła (rađ); éteinte, zgaszona; fine, delikatna, (fin); prête, gotowa, (prêt); profonde, głęboka, (profad).

9) Więcej je nieco słyhać w przysłówkach na ment, szczególnie po dwóch spółgłoskach: vivement, żywo, (wiw-(e)man, an przez nos); malheureusement, nieszczęściem; probablement, prawdopodobnie; doublement, podwójnie; strictement, ściśle.

10) Słyhać je także nieco więcej w *futur i conditionnel* czasowników na er, jeśli temat kończy się na dwie spółgłoski: je sabrerai, wypalaszuję, (sebr(e)ré); tu porterais, niósłbyś; nous administrerons, będziemy zarządzali; vous affubliez, przydzielibyście; ils consacreront, poświęcą.

11) W imiesłowach zakończonych na *é*, a w rodzaju żeńskim na *ée*, jak też w rzeczownikach zakończonych na *ée*, *é* nie tylko staje się bardziej otwarte, ale słychać jeszcze lekki przygłos: *portée*, niesiona; *affligée*, zasmucona; *créée*, stworzona (pierwsze *é* ścieśnione, drugie otwarte); *bouchée*, kęs; *soirée*, wieczór; *poignée*, garść.

Wogóle *e* dodane na końcu czyni poprzednią samogłoskę dłuższą. Te różnice tylko uchem ująć się dadzą.

Brzmienie końcowego *e* znika zupełnie, jeśli następujący wyraz zaczyna się od samogłoski lub *h* niemego: *fidèle ami*, wierny przyjaciel (czyt. *fidè-lami*); *bonne harmonie* (bo-narmoni), forte *averse*, silna ulewa (*for-tavers*).

Takie spajanie dwóch wyrazów, a raczej wymawianie spółgłoski końcowej jednego wyrazu z początkową zgłoską następnego wyrazu, zowie się *łączeniem* (*liaison*). To łączenie nakazane jest potrzebą unikania *rozziwu* (*hiatus*). Przy każdej spółgłosce wspomnimy o łączeniu. (Obacz nadto osobny o niem ustęp na końcu, (str. 59).

Podobnież w wierszu, n. p.:

Et | pour | y | ren|dre au | roi | quel|que | ci|vi|li|té,
(*Regnard*)

Tu w *rendre au roi* (czytaj: *rendr' au roi*) *e* nie słychać wcale. Natomiast w *quelque*, ponieważ znajduje się przed spółgłoską, *e* słychać i w tem położeniu liczy się w wierszu za jedną stopę.

Podobnie:

Je | sais | que | ce | dé|faut | est | le | plus | grand | de | tous.
(*Tenże.*)

Tu zgłoski z *e* niemem wszędzie się liczą za jedną stopę i wymawiać się muszą. Na końcu wiersza nie wymawiają się i nie liczą.

A|chil|le, en | ce | mo|ment, | ex|au|ce | vos | pri|è|res
(*Racine*)

Tu *e* w *Achille* i *es* w *prières* nie słychać i nie liczy się, lecz słychać je i liczy się w *ce* i w *exauce*.

Podobnie:

As|sez | d'au|tres, | sous | moi, | d'un | sty|le | moins | ti|mi|de
(*Boileau*).

Tu w autres i w style e liczy się i słycać je, w timide nie.

B) Brzmienie *krótkie* (abrégé) e niemego wydaje się przez wymówienie dźwięku e ustami złożonemi do wymówienia o, bez nacisku. Jest to dźwięk bardzo słaby francuskiego eu (ob. niżej samogłoskę złożoną eu, str. 20). Takie brzmienie bardzo krótkie i słabe nadaje się e niememu znajdującemu się między dwiema spółgłoskami: retenir, fenêtre, demander, probablement, secouer, devenir. Uczący się, chcąc dobrze wymówić e nieme, przesadza często i mówi n. p. ptit (petit), krel (querelle), ramné (ramené). Jest to błędne i nieprzyjemne wymawianie. Należy bezwzględnie wymówić e, lecz przeslizgując się niejako i opierając na zgłosce mającej akcent toniczny: cerise, (czyt. seriz), bez nacisku wymawiając e gdzie wstawiliśmy grubszą literę, a akcentując na i: sriz byłoby bardzo złe.

2) Wyraźniejsze brzmienie ma e w jednozłogkowych ce, de, je, me, ne, le, te, np. le rat, szcur; il me rend, on mi oddaje; il ne rend pas, on mi nie oddaje; je sème, ja sieję.

3) Jeżeli le stoi na końcu po trybie rozk., e staje się głębszem lecz krótkiem eu francuskim, (ob. str. 20) n. p.: Portez-le. Tu le trzeba wyraźnie wymówić ustami złożonemi do wymówienia o i akcent toniczny na niem położyć, to jest przebież zgłoskę por, mocniej zaznaczyć zgłoskę tez, a akcent oprzeć na le. Jeżeli kilka tych zgłosek zakończonych na e nieme następuje po sobie, niejednak o się wymawiają, n. p.: je le comprends, trzeba w je, e wymówić nieco silniej, w le słabiej, akcent toniczny na prends; jeu le comprends. Je ne te le donne pas; jeu ne teu le donne pas; w je silniej, w ne słabiej, w te silniej, w le słabiej, akcent toniczny na pas.

4) Tej samej trzeba się trzymać zasady, jeżeli w wyrazie jednym idą po sobie dwie zgłoski zakończone na e nieme, n. p. relever, retenir, devenir, redemander, trzeba wymawiać: reutenir, deuvvenir, reulever, reudemander, akcent toniczny kładąc na er i ir, wymawiając pierwszą zgłoskę mocniej a przesuważąc się lekko po innych.

C) 1) e wymawia się jak é w rzeczownikach i czasownikach z końcówką er; e poprzedzające r ma brzmienie é, n. p. métier, rzemiosło; bottier, szewc; boulanger, piekarz; durer, trwać; monter, wstępować na górę; plier, giąć (r końcowego nie wymawiać).

2) W końcówce drugiej osoby liczby mnogiej wszystkich czasów *ez*: *vous dorez, vous doriez, vous dorerez, vous doreriez, que vous doriez*, (*z* końcowego nie wymawiać).

3) W łacińskich wyrazach: *vade-mecum* (vadé-mékom); toż samo w wyrazie włoskim *cicerone* (siséroné).

D) *e* nieme brzmi jak *è*:

1) w rodzajnikach *les, des* i w zaimkach *ces, mes, tes, ses*.

2) w jednozgłoskowych przed spółgłoską płynną: *miel, miód*; *sel, sól*; *ciel, niebo*; *mer, morze*; *fer, żelazo*; *ver, robak*.

3) przed dwiema spółgłoskami: *avertir, ostrzedz*; *rudesse, szorstkość*; *terre, ziemia*; *mortelle, śmiertelna*; *acquiescer, przyzwolić*; *antienne, antyfona* (*antièn, an* nosowe); *ennemi, wróg* (*ènemi*); *parisienne, paryska*; *dilemme, dylemat* (*di-lèm*); *prestesse, szybkość*; *aspect, widok* (*aspè*); *directe, prosta*; *disette, niedostatek*; *inerte, bezwładny* (*inèrt*); *ineffable, niewypowiedziany*; *inepte, niezdolny*; *espérer, spodziewać się*; *effarer, oszołomić*; *ellipse, elipsa*; *errer, błądzić*; *esprit, duch*.

4) przed *x*, które wyraża dwa brzmienia (*ks, gz*): *exiler, wydalac* (*ègzilé*); *perplexe, niepewny* (*pèrplèks*); *examiner, badać*; *vexer, trapić*; *exercice, ćwiczenie*.

5) Ale w wyrazach złożonych z *de, 're*, po których to przybrankach (dla uniknięcia brzmienia *z*) pisze się dwa *ss*, *e* końcowe przybranek, wbrew prawidłu, zachowuje brzmienie *e* niemego: *dessus, nad*; *dessous, pod*; *desservir, obsługiwać*; *dessouder, rozlutować*; *ressasser, przesiewać*; *ressaut, występująca część budynku* (i pochodne); *ressembler, być podobnym* (i poch.); *ressemer, zasiać ponownie*, *ressentir, odczuwać* (i poch.); *resserrer, ścisnąć ponownie* (i poch.); *ressort, sprężyna* (i poch.); *ressortir, wyjść znowu* (i poch.); *ressouvenir, znów wspominać* i t. p.

6) w zakończeniach na *ef, et, egs, ect* a więc *ecte*: *bref, krótki*; *chef, głowa*; *nef, nawa*; *jardinet, ogródek*; *moulinet, młynek*; *abject, odrażający* (ct się wymawia); *infect, zakażony* (ct się wymawia); *respect, szacunek*, (ct jest nieme); *legs, zapis* (*gs* nieme); *directe, prosta*; *abjecte, wstrętna*.

7) w zakończeniach *en, em* jeżeli te nie wymawiają się jako nosowe: *amen* (*amèn*), *Jérusalem* (*Zérusalèm, u* francuskie).

e wymawia się jak *a* w wyrazach: *indemnité, wynagrodzenie szkód*; *indemniser, wynagradzac szkody* i poch. (*ęda-*

mnité, ędamnizé), ale w indemne, ochroniony od szkody, zatrzymuje brzmienie ě. Również brzmi jak **a** w nenni, nie; couenne, skóra świńska i poch. (na ni, ku-an).

ee brzmi jak **i** w wyrazach przyjętych z angielskiego: spleen, splin (czytaj splin), speech, mowa (spicz), yankee, przewisko dawane Amerykaninowi przez Anglików (janki).

ée końcowe (ob. wyżej, str. 11).

ée, éé jeżeli nie kończy wyrazów wymawia się jak dwa oddzielnie słyszalne **e**: créer, tworzyć (krée); réédition, nowa edycja (ré-édisią); réescompte, reskont (ré-ęskąt); déesse, bogini (dé-ès); suppléer, zastępować.

eh jest zupełnie nieme w nazwie sauce à la Sainte Menould, sos tak nazywamy (Sęt Menu, **u** polskie).

ë końcowe (obacz *Le tréma*, str. 31).

i

(**i**, r. m.) jest dwojakie:

i krótkie, takie zupełnie jak **i** w polskim: fini, skończony; politique, polityka, (politik); idole, bożyszcze, (idol).

Wiele osób u nas przymyka usta przy wymawianiu litery **i**, wskutek czego artykułują brzmienie zbliżone do niemieckiego ü. Należy tego unikać i wymawiać **i** ustami rozszerzonymi, powtarzamy, zupełnie tak jak polskie w wyrazach: idę, ile, winić;

î długie, głębsze: épître, list; île, wyspa; abime, toń.

î jest nieme w reître, rajtar (rètr); **i** w grupie **ei**; peine, kara, (pèn) (ob. samogłoski złożone, str. 20); wyjąwszy reis, oficer turecki (rejs);

w kombinacji **éi** słycać pełne **e** i **i**, réitérer, powtarzać.

Co do **ï** ob. artykuł: Tréma, str. 31; co do **i** przed **l** i **ll**, obacz **l**, str. 39.

o

(nazywa się **o**, r. m.) jest dwojakie:

o ścieśnione, krótkie, zupełnie podobne do polskiego: colorer, barwić, (koloré); rococo, rokoko (styl); polonais, polski (polonê).

ô głębsze i dłuższe: ôter, zdjąć; impôt, podatek; côte zebro. Najczęściej używane przed końcówkami le, me, ne: rôle, zwój; trône, tron; symptôme, oznaka (septôm).

W hôpital, mimo że ma akcent o, jest ścieśnione (h nieme).

I przeciwnie o bez akcentu wymawia się jak ô przed końcową zgłoską se: dose, doza (dôz); rose, róża (rôz); diagnose, (diagnôz, gn polskie) rozpoznanie; pose, położenie, (pôz); chlorose, blednica, (klorôz) i t. p. i w zone, strefa. W notre, nasz i votre wasz o jest ścieśnione, ale w nos, nasi, vos, wasi brzmi jak ô. W rzeczownej formie tego zaimka pisze się i wymawia ô: le nôtre, les nôtres, nasz, nasi; le vôtre, les vôtres, wasz, wasi.

Istnieje jeszcze o *demi aspiré*, pół przydechowe, brzmiące jak o polskie, lecz tak zwane, ponieważ spółgłoska kończąca wyraz poprzedni nie łączy się z takim o czyniącym wyraz następny: onze, (le onzième, nigdy l'onzième); mais oui, ależ tak (mè-ui, u polskie); le oui, (nie l'oui); la ouate, wata; de la ouate, de ouate.

oo, w tej grupie słycać dokładnie dwa o: alcool, wyskok, i poch.; zoographie, zoologie.

u

(u, rz. rodz. m.) ma brzmienie sobie właściwe: wymawia się wargami złożonemi jak do wymówienia o, podniesionemi w tym układzie do góry i zbliżonemi do zębów, z językiem cofniętym, nieruchomym, którego koniec opiera się na dolnych zębach. Brzmienie to pełne, okrągłe różni się od polskiego iu, n. p.: w *golębiu*, *praniu*, *pióro*, *miód* i od ju, n. p. w *jutro*. Z polska wymawiane jak iu lub ju jest bardzo nieprzyjemne. Strzedz się też trzeba wymawiania z niemiecka jak ü.

u jest dwojakie:

jedno krótkie: murmure, szmer; durer, trwać; pur, czysty.

û długie: brûler, palić (i poch.); flûte, flet (i poch.); embûche, zasadzka; affût, łożo armaty.

û jest krótkie, jeżeli accent circonflexe jest położony nad **u** tylko dla odróżnienia dwóch podobnych wyrazów:

crû, od croire, rosnać	od cru od croire, wierzyć.
dû od devoir, musieć,	od du, rodzajnik.
sûr, pewny,	od sur, na.
mûr, dojrzały,	od mur, mur.

W bûche, polano, **û** jest długie; w pochodnych, jak bûcher, stos i t. d. **û** jest krótkie.

Przed samogłoskami **a**, **e**, **o**, samogłoska **u** nie miękczy ich wcale; strzedz się należy wymawiania z przygłosem **i**, do czego Polacy mają skłonność, więc: nuage, chmura; ruer, wierzgać; puéril, dziecinny; cruel, okrutny; tuons, zabijmy, wymówi się: nu-age, ru er, pu éril, tu-ons, ale nigdy ru-ier, tu-ions, tu-ier.

Dla utrzymania źródłosłowego brzmienia głoski **g**, kładzie się po niej **u**, które wtedy jest zupełnie nieme: brigade (z bas-latin briga) zabiegi (brig); dogue, (dog z języka angielskiego) gatunek psa (dog); ligue (z łac. ligare) związek (lig); prodigue (prodigus) rozrzutny (prodiguer, do XVI. w. prodigaliser), fatiguer (fatigare), camerlingat, camerlingue, godność duchowna w Watykanie.

u wymawia się jak polskie **u** w lingual, językowy (lęqual; **u** polskie); guaco, roślina amerykańska; guano, gnój ptasi; Guarani, brazylijskie pokolenie; ale w linguiste, lingwista i pochod. **u** brzmi jak francuskie **u**.

u brzmi jak **o** w gulf-stream (golf-strim) i w zakończonych na **um**, minimum (minimom) (ob. **m** i samogłoski nosowe, str. 22).

Y

(i-grec, w nowocz. zgłoskowaniu **i**, rzecz. r. męsk.).
Brzmi rozmaicie, stosownie do swego położenia:

1) między spółgłoskami ma znaczenie polskiego **i** w wyrazach najczęściej z greckiego pochodzących: style, styl, (stil); tyran (tiran, **an** przez nos); symétrie, pyramide, (si-metri, piramid).

2) Na początku wyrazów i po samogłosce **u** ma brzmienie polskiego **j**; yole, wąska łódka (jol); yacht, okręt (czyt.

17
jak, niektórzy z angielska mówią: jot); il fuyait, uciekał (il fujè, u francuskie).

3) Obok samogłoski ma znaczenie dwóch i: dryade, dryada, (dri-jad); hyène, hiena, (hi-jen); (ob. Samogłoski złożone i dwugłoski, str. 19, 29).

W bey (bej) i dey (dej) i nazwiskach na ay, ey, y jest nieme. Say (Sè), Charavay (Szarawè).

Na początku następujących wyrazów ma znaczenie spółgłoski, to jest że le i de nie robią wyrzutni les i des jak też i inne wyrazy nie łączą się weale: le yacht, le yatagan, le yole, le yucca (*nie* l'yatagan) i t. d., les yatagans, (nie lé zyatagan).

Ma zaś znaczenie samogłoski w następujących wyrazach: l'yard (nie le yard) miara angielska; l'yeuse, rodzaj dębu; Saint Yon (czyt. Sętion); l'ytrium (l'itrium) kruszec.

181. 182

IV. Samogłoski złożone.

Samogłoską złożoną nazywają pojedyncze brzmienie wyrażone zapomocą dwóch lub trzech samogłosek:

ai, ay	ei
ae	oeu
au	oeu
aou	eu, eû
eau	ue
ea	uei
ou, oû	

ai

W niektórych książkach czytamy, że ai wymawia się jak e; jest to prawidło niezupełne; ai brzmi:

1) jak é w *passé défini* czas. na er i w *futur* wszystkich czasowników: j'arrivai, przybyłem, (czyt. żariwè); je finirai, skończę; je rendrai, oddam (czyt. że finiré, że randré) i w czasowniku saisir, chwycić, i p.

2) Mniej ścieśnione jest brzmienie **ai** na początku wyrazów n. p.: *faiblir*, słabnąć; *aigrir*, kwaśnieć; *aigle*, orzeł; *aigre*, kwaśny; *aigrette*, kita z piór czaplich; *aiguière*, dzban; *aiguille*, igła; *aiguiser*, ostrzyć; *aile*, skrzydło; *aimant*, magnes; *aimer*, kochać; *aisance*, zasobność, swoboda; *aisselle*, pachy; *baiser*, całować; *bai*, (è) (ale rodz. żeń. *baie* (è), kasztanowaty (o koniu); i bardzo wiele innych

3) W końcówkach **aît** i **aïd**: *fait*, fakt; *distrâit*, roz-targniony; *laid*, brzydki.

ai brzmi jak **ê**:

1) jeżeli **i** ma akcent *circonflexe*, *faîne*, bukiew; *faîte*, szczyt dachu; *maître*, pan; *naître*, rodzic; *traître*, zdrajca; *aîné*, starszy brat; *gaîté*, wesołość; *traîneur*, ciągnąć.

2) w końcówkach *imparfait* i *conditionnel* **ais**, **aît**, **aient** wszystkich czasowników.

3) w rzeczownikach zakończonych na **ais** jak: *niais*, głuptas; *balais*, miotła; *marais*, bagno; *laquais*, lokaj.

4) przed końcową zgłoską niemą: *attirer*, przyciągać; *grammaire*, gramatyka; *plaire*, podobać się (w *plaisant* i poch. jak *è*); *précaire*, zależny od łaski; *dentaire*, zębowy; *feudataire*, lenniczy; *aise*, wygoda, (ale w *aisé*, *aisance* jak *è*), *faire*, robić.

5) w końcówce **aie**: *laie*, samica dzika; *baie*, zatoka; *aunaie*, gaj olchowy; *chênaie*, gaj dębowy; *laie* (od *lai* w r. m. czyt. *lè*, świecki) świecka; *taie*, powłoczka na poduszkę.

6) w jednozgłoskowych: *air*, powietrze; *pair*, równy; *ais*, deska; *dais*, baldachim; *je sais*, wiem; *jais*, dzet; *mais*, lecz.

7) w zak. **aix**: *faix*, brzemień; *paix*, pokój.

8) w zgłoskach początkowych wielu wyrazów: *maison*, dom (i poch.); *aider*, pomagać; *pairie*, parostwo; *mairie*, wójtostwo; *clairvoyance*, przenikliwość (toż w *clair*, jasny i poch. ale w *clairière*, polana, jak *è*).

9) w wielu wyrazach przed dwoma **s**: *laisser*, zostawić; *laisse*, sfora; *baisse*, zniżka (ale w *baisser* jak *è*); *naissance*, urodzenie; *graisse*, tłuszcz.

Wyjątkowe brzmienie **ai**:

1) jak **e** nieme w *faisant*, nous faisons i w całym *imparfait*: je faisais etc., które są formami czasownika *faire*, robić, czynić.

2) jak **a** w *douairière*, dożywniczka, (ale *douaire*, dożywnocie, jak *è* (*duër*, **u** polskie) *Michel Montaigne*, nazwisko filozofa (Małtań).

ai brzmi jak polskie **aj** przed **l**: *ail*, czosnek (*ajl*); *épou-vantail*, straszdyło i przed końcowem **lle**: *paille*, słoma (*pajl*).

Jeżeli zaś **ai** poprzedza **ll**, po których następuje jaka-kolwiek zgłoska, **ai** wymawia się jak **a**: *travailler*, pracować, (*tra va-ljé*); *empailler*, wypychać słomą, (*an pa-ljé*, **an** przez nos); *caillou*, kamyk, (*ka-lju*). (Ob. **ll**, str. 39).

ay

jak **ej**: *balayer* (*balèjé*) zamytać; *rayon*, promień (*rèjå*); *rayer*, przekreślić (*rè-jé*).

Jak **ei** w *abbaye* (*abé-i*) opactwo.

Jak polskie **aj** w nazwach miast: *Bayonne*, *Mayenne*, *Mayence* (Moguncya); w nazwie prowincyi *La Biscaye* (Biskaja) i w nazwisku generała *La Fayette*.

ae

w łacińskich jak **é**: *aedicule*, mała świątynka;
w *Caen* (miasto w Normandyi), jak **a** (czyt. *Kan*).

Ale **ae** nie jest samogłoską złożoną; każdą samogłoskę słychać oddzielnie: *aérer*, przewietrzać; *Phaéton*, *Faeton*.

au

jak **o**: *Paul*, *Paweł*, (*Pól*); *épaule*, bark; *mausolée*, grobowiec, (*môsolé*); *sauter*, skakać, (*sôté*); *sauvage*, dziki; *aune*, lokieć miara (*ôn*).

ao

nie jest samogłoską złożoną, wymawia się zwykle jak w polskiem: *aorte*, *aorta*.

Lecz w *paon*, *paw*, (*pan*, **an** nosowe); *paonne*, *pawica*; *paonneau*, *pawię*, (*pan*, *panô*, bez nosowego brzmienia); *faon*,

jelonek, koźlę, (fan, **an** nosowe); Laon, miasto, (Lan. **an** nosowe) **o** jest nieme;

w La Saône, nazwa rzeki, **a** jest nieme (Sôn);

w taon, bąk (owad) Akademia każe wymawiać: ton, inni gramatycy: tan;

w aoriste, Akademia twierdzi, że **a** jest nieme (orist);
wszakże w zakładach naukowych nikt tak dziś nie wymawia,
lecz **a** słychać, (aorist).

ea

jak **a** w formach czasowników na **ger** (ob. **e** nieme str. 10, **g** str. 35).

W gulf stream wymawia się jak **i** (strim). (Ob. str. 16).

eau

na końcu wyrazów jak **ô**: eau, woda; plateau taca; radeau, tratwę; caveau, loch; bureau, biuro (ale w bureaucrate i poch. jak **o** ścieśnione).

ei

jak **è**: baleine, wieloryb, (balèn); haleine, oddech; reine, królowa (rèn); treize, trzynaście, (trêz).

ey

ey jak **è** w bey, bej (bè) i dey, dej (dè).

eu

ma dźwięk sobie właściwy: wymawia się jak **e** ustami złożonemi do wymówienia **o**.

eu jest długie przed końcowemi **x** i **se**: sérieux, poważny; sérieuse, poważna; manteuse, kłamliwa;

wszędzie indziej jest krótkie: Europe, feu, ogień; peupler, zaludnić; douleur, boleść.

W jeûne, post, i poch. jest długie (porównaj: jeune, młody).

eu brzmi jak francuskie **û** w formach czasownika être, być: eu mianu, w całym *passé défini*: j'eus, tu eus i t. d., i w rzeczowniku gageure, zakład.

oa

nie jest samogłoską złożoną, ale w toast, toast i pochodnych brzmi jak ô (töst).

oe

jak è w Oedipe, Edyp i we wszystkich pochodzenia greckiego jak: w oesophage, przewód pokarmowy i poch., oecuménique, ekumeniczny; oenophore, naczynie na wino (u starożytnych), oenomètre, oenologie, rozprawa o winach; oenophile, lubiący wino i t. p.

oe jak eu w Goethe (Gheut) i w goethée, nazwa rośliny.

oei

jak eu w oeil, oko; oeillet, goździk i pochodnych.

oeu

jak eu: noeud, węzeł, (neu); boeuf, wół; oeuf, jaje; soeur, siostra; coeur, serce; choeur, chór; moeurs, obyczaje.

ou

jak u polskie krótkie: mou, miękki (mu); jouer, grać (żue); tourner, obracać (turné); portout, wszędzie (partu); cour, podwórze (kur).

oû, jak u polskie, ale długie: voûte, sklepienie; croûte, skorupa.

aoû

brzmi jak u polskie w août, sierpień, (u polskie), lecz w aoûté (od nieużywanego aoûter) dojrzały i w aoûteron, robotnik polny w sierpniu, żniwiarz, a słyhać (auté).

ue

na końcu wyrazów jest nieme: langue, język (lang); digue, grobla (dig); gigue, rodzaj tańca; vague, fala; baraque,

szopa; plaque, płyta, (ob. u, (str. 16), gu, (str. 36), qu, str. 43) i w czasownikach na guer, il divague, tu divagues. Gdzie u należy wymówić, e końcowe przybiera znak *tréma*, lecz go nie słyhać: ciguë, cykuta; aiguë, ostra; exiguë, drobna, (égu, sigu, u francuskie, str. 31).

ue brzmi jak eu przed i w wyrazach: cueillir, uszczknąć; accueil, przyjęcie; écueil, rafa; cercueil, trumna; orgueil, pycha; recueil, zbiór i w pochodnych tych wyrazów, (keu-ljir).

V. Samogłoski nosowe.

Samogłoską nosową nazywa się brzmienie samogłoski przez nos wymówionej.

Język francuski ma trzy brzmienia nosowe: dwa podobne do polskich ą i ę i trzecie an, wymówione przez nos tak, że n wcale nie słyhać.

Te brzmienia nosowe wyrażają Francuzi zapomocą spółgłosek m i n, poprzedzając je przez samogłoski. Stąd kombinacje:

- 1) on, om, eon;
- 2) an, am, en, em, ean;
- 3) in, im, yn, ym, ain, aim, ein, eim, un, um, eun.

on, om, eon

wymawia się jak ą polskie, ale brzmienie musi być nierównie głębsze.

on: mon, mój (mą); onze, jedenaście (ąz); bonbon, cukierek; long, długi, (lą); monter, wchodzić na górę;

om: bombe, bomba (bąb; b łagodnie); trombe, trąba (trąb); tromper, oszukiwać; triomphe (triaf); composer, składać.

eon: pigeon, gołąb (piża); **bourgeon** (burzą), pączek; **esturgeon**, jesiotr, (**e** jest nieme, wstawione tylko dlatego, żeby literze **g**, nadać brzmienie **ż**).

an, am, en, em, ean

wymawiają się jak głębokie nosowe **an**, tak, żeby końcowych **m** i **n** słycać wcale nie było:

an: antan, rok ubiegły; **français**, francuski; tyran; **tante**, ciotka; **yatagan**, jatagan; **quand**, gdy.

w **alderman**, urzędnik miejski w Anglii, **an** nie ma nosowego dźwięku, toż w **gentleman**, dobrze wychowany człowiek, (dżentlman) niektórzy wymawiają z francuska dżętlman, (**an** przez nos).

am: **Adam** (Adan, nosowo); **ample**, obszerny; **pampre** gałąź winna; **lampe**, lampa; **estampe**, rycina.

ale w imionach własnych obcych: **Brugham**, **Priam**, **Cham**, **Roboam**, **Sam**; miast: **Amsterdam**, **Wagram**; tudzież w **wigwam**, **szalas**, (**uiguam**); **bairam**, święto muzułmańskie (**bëram**) i w **tam-tam**, rodzaj bębna, **m** nie nadaje głosce **a** nosowego brzmienia i trzeba **am** wymówić jak w polskim.

en: **encore**, jeszcze (**ankor**, **an** nosowe); **pendre**, wisieć; **entendement**, rozum (**antandeman**, wszędzie **an** nosowe); **moment**, chwila; **ardent**, ognisty;

ale po **e**, **y** i **i**, **en** brzmi jak **ę**: **européen**, europejski, (**européę**); **galiléen**, galilejski, (**galiléę**); **moyen**, sposób; **bien**, dobrze (**bię**); **parisien**, paryski, (**parizię**); **chrétien**, chrześcijański; **soutien**, podpora;

z wyjątkiem: **audience**, posłuchanie; **client**, klient; **expérience**, doświadczenie; **escient**, wiedza; **emollient**, łagodzący; **expédient**, wybieg; **inconvenient**, niedogodność; **ingrédient**, ingrediencya; **orient**, wschód; **patient**, cierpliwy; **réipient**, zbiornik; **quotient**, iloraz; **science**, wiedza i pochodnych, w których **en** wymawia się jak **an** nosowe (**clian**, **orjan**, **pasjan**); w **appendice**, dodatek, **en** wymawia się jak **ę** (**apędis**).

W wyrazach obcych: **amen**, **abdomen**, brzuch; **Eden**, raj; **Cobden** (nazwisko); **spécimen**, próbka; **hymen**, małżeństwo (**we-**

dług Akademii) **n** nie nadaje samogłosce **e** nosowego brzmienia, czyli że się wymawia jak po polsku.

W *examen*, **en** powszechniej wymawiają jak **an** nosowe; nawet *hymen* tak wielu już wymawia.

W trzeciej osobie l. mn. wszystkich czasów **ent** jest nieme: *ils donnent*, oni dają (czyt. don); *ils finissaient*, kończyli (*finisê*); *ils rendirent*, oddali (*randir*).

W rzeczownikach i przysłówkach **ent** końcowe brzmi jak **an** nosowe.

enn: ob. **n** podwójne (str. 26.)

em: *embarras*, kłopot (*anbara*, **an** nosowe); *empire*, cesarstwo; *tremper*, zmoczyć; *ensemble*, razem;

ale w wyrazach obcych: *Sem*, Wirtemberg, *Jérusalem*, i w *décemvir*, **em** nie ma nosowego dźwięku i wymawia się jak po polsku, (ob. *emm*).

emm: ob. **m** podwójne (str. 26.)

ean: jak nosowe **an**: *Jean*, *Jan*; *rongeant*, gryzący; *mangeant*, jedzący, (*żan*, *rażan*, *manżan*, **an** nosowe). Jeżeli **e** jest akcentowane, słyhać je osobno: *géant*, olbrzym, (*żéan*).

in, im, yn, ym, ain, aim, ein, eim

brzmia jak polskie głębokie **ę** z małym rozszerzeniem ust.

in: *instant*, chwila (*ęstan* **an** nosowe); *industrie*, przemysł; *fin*, cienki, (*fę*); *matin*, poranek, (*matę*); *cylindre*, walec.

im: *important*, ważny, (*ęportan*, **an** nosowe); *Joachim*, (*Żoaszę*); *implorer*, błagać; *impoli*, niegrzeczny.

yn: *lynx*, żbik, (*lęks*); *syntaxe*, składnia (*sętaks*); *syndic*, syndyk, (*sędik*).

ym: *cymbale*, cymbał (*sębal*); *nymphé*, nimfa (*nęf*); *thym*, tymianek (*tę*); *tympan*, bęben.

ain: plain, płaski (plę); **parrain**, ojciec chrzestny; **châtain**, kasztanowaty; **airain**, spiż; **craindre**, bać się (krędr).

aim: daim, daniel (dę); **essaim**, rój; **faim**, głód.

ein: teindre, farbować, (tędr); **plein**, pełny (plę); **enfreindre**, przekroczyć; **feinte**, udanie.

un, um, eun

jak ę, ale różniące się od poprzednich tem, że ę wymawia się ustami zwężonemi i złożonemi do wymówienia **on**.

un: aucun, żaden (ókę); **brun**, ciemny, (brę); **emprunt**, pożyczka, (anprę, **an** nosowe); **opportun**, w porę się zdarzający; **lundi**, poniedziałek.

Ale w **tungstène**, kruszec; w **lunch**, **luncheon**, podwieczorek, **un** brzmi jak ą (**tagsten**, łąsz, łąszon).

um: humble, pokorny, (ębl); **parfum**, woń (porfę).

We wszystkich wyrazach łacińskich zakończonych na **um**, które to zakończenie pozostało we francuskim, brzmi ono jak **om** bez nosowego dźwięku t. j. że **m** słychać: **album**, pamiętnik, (albom); **ultimatum**, **velum**, zasłona w amfiteatrze; **quorum**, liczba wymagana członków zgromadzenia (kuorum); **pensum**, kara szkolna; **vacuum**, próżnia, (wakuom, **u** francuskie); **géranium**, kwiat; **variorum** (cum notis variorum scriptorum) (variorom skriptorum), **minimum**, **maximum**, **vade-mecum**, podręcznik (vadé-mécom); **opossum**, nazwa zwierzęcia; **rum**, rum; w **dyachylum**, rodzaj maści, które piszą także **dyachylon**, **um** brzmi jak ą.

eun: jeûn, post (żę).

Nosowe brzmienie znika w kombinacjach **m i n** z samogłoskami, czyli, że wymawiamy je jak w polskim bez nosowego brzmienia, tak że **m i n** słychać:

1) Jeżeli po **m i n** następuje jakakolwiek samogłoska: **cabane**, **chata**, (kaban, **an** polskie brzmienie); **bénir**, błogosławić;

brune, ciemna, (o barwach, brun, **u** francuskie, **n** słycać); fine, cienka; inadmissible, niedopuszczalny (**in** jak polskie **in**); laine, wełna (lèn); reine, królowa, (rèn); caravane, karawana (**an** brzmienie polskie); inutile, nieużyteczny; zone, strefa, (zôn); inanimé, nieżywy; plume, pióro, (plum, **m** słycać, **u** fr.); drame, dramat (dram); Rome, Rzym (Rom); ami, przyjaciel; tome, tom; volume, objętość; fumer, dymić; jeune, młody.

Z wyjątkiem enivrer, upajać; enorgueillir, wbijać w pychę i pochodnych, w których **en** ma brzmienie nosowe **an**.

2) Przed **h** niemem, jeżeli po nim idzie samogłoska: inhumain, nieludzki, (inumę, **u** fr.); inhabile, niezręczny, (inabil); anhydre, bezwodny, (anidr).

3) Jeżeli **m** lub **n** jest podwójne **nn**: paysanne, wieśniaczka, (pèizan, bez nosowego brzmienia, **n** słycać jak w polskim); Anne, Anna, (An); parisienne, paryski, (parisien); baronne, baronowa, (baron); ennemi, wróg, (ènemi); Corynne (Korin); tonner, grzmieć, (toné); honnête, uczciwy (onêt).

Lecz w ennui, nuda i pochodnych, ennoblir, uszlachetnić, początkowe **en** brzmi jak nosowe **an**; zaś w solennel, uroczysty i pochodnych, w hennir, rzeć; couenne, skóra świńska; rouennerie, tkanina z Rouen, **enn** ma brzmienie **an** bez nosowego dźwięku (solanel, kuan).

mm: gemme, kamień, (żem, jak polskie); dilemme, dylemat, (dilem); homme, człowiek, (ôm); flamme, płomień, (flam); pomme, jabłko, (pom).

Wszakże w wyrazach zaczynających się od **emm**, pierwsza zgłoska brzmi jak **an** nosowe: emmagasiner, złożyć do składu, (an-magaziné); emmancher, (an-manszé) osadzić na rękojeści; emmuseler, nałożyć kaganiec; emmener, uprowadzić.

W przysłówkach zakończonych na **emment**, **emm** wymawia się jak **am** bez nosowego dźwięku (jak w drame): prudement, rozważnie, (pruda man); ardemment, żarliwie, (arda-man). Toż samo w wyrazie femme, kobieta, (fam).

mn nie nadają samogłoskom nosowego brzmienia, (ob. **m**, ob. **n**, str. 41).

VI. Dwugłoski.

Dwugłoską (*diphthongue*) nazywa się brzmienie, w którym słyhać dwa różne dźwięki jednym tchem i nierozdzielnie wymówionych samogłosek (par une seule émission de voix); albo inaczej jest to zgłoska w której słyhać dwie samogłoski jednym tchem wymówione.

Dwugłoski przedstawiają cudzoziemcowi pewną trudność; gramatycy bowiem francuscy nie są z sobą w zgodzie co do liczby dwugłosek. Trudność się zwiększa, ponieważ jest bardzo wiele wyrazów, które zawierają sylaby uważane jako dwugłoski w prozie gdy też same sylaby w wierszu przestają być dwugłoskami ¹⁾:

Podajemy tu te kombinacye samogłosek, które ogólniej przyjęte są jako dwugłoski; inne są tylko grupami, acz pomiędzy jednymi a drugimi bardzo często nieznaczną w wymawianiu zachodzi różnica, którą tylko słuchem przejąć, a z ust dobrze mówiącego poznać można.

Dwugłoski:

- ai, mail (czyt. majl).
- ia, diacre (djakr)
- ié, pied (pié)
- iè, lumière (lumjèr)
- iai, niais (njé)
- ieu, pieu (pjeu)
- io, pioche (piosz)
- iou, chiourme (szjurm)
- oë, poëme

¹⁾ Tak n. p. *casuel* w prozie i mowie jest wyrazem o dwóch zgłoskach *ca-suel*, tu bowiem *ue* stanowi dwugłoskę i tak się wymawia; w wierszu wyraz ten jest trzyzgłoskowym czyli trzystopowym, *ca-su-el*. We wszystkich na *stion*, *xtion*, *ation*, *ssion*, *tion*, *io* po-czytuje się za dwugłoskę; w wierszu nie: *action* wymawia się: *ac-tion* jako wyraz dwugłoskowy, w wierszu staje się on trzyzgłoskowym: *ac-ti-on* (ak-si-ą). Tak samo rzecz się ma z czasownikami na *ier*, rzeczownikami na *iété*, na *iais*, z wyrazami, które przed *ie* mają grupy *br*, *dr*, *tr*, *vr*, (*vous dénombrez*, *vous fondriez*, *vous battriez*, *vous ouvriez*, *je pliais satiété*), i które po *i* mają nosową samogłoskę: *lien*, *lion*, *pion*; ale *rien*, *bien*, *mien* są i w wierszu jednogłoskowe.

ouai, ouais (uê, u pol.) wykrzyknik wyrażający zdziwienie
 oue, ouest (uest, u polskie)
 oui, oui (ui, u polskie)
 ue, cruel (kruel, u francuskie)
 ua, équation (équasia, u polskie)

Łatwo cudzoziemcowi wymówić.

Trudniejsze są następujące:

oi

oi wymawia się prawie jak polskie ua, bardzo szybko i nie rozdzielając brzmienia u od a; porównaj:

boa, wąż	boa	bois, las
coasser, skrzeczyć (o żabach)		poisser, wysmołować
coalition, koalicja		coiffe, ubranie głowy
Moab, imię		moi, ja

Ta dwugłoska niezawsze się jednakowo wymawia, różnicy tej wszakże w transkrypcji ująć niepodobna, trzeba ją słyszeć z ust dobrze mówiącego. Nawet gramatycy nie zgadzają się co do tych różnic. Tyle można powiedzieć, że jedno brzmienie jest szybsze, krótsze, bez nacisku na a: loi, prawo; toi, wiara; moi, ja; toit, dach; boudoir, dąsalnia; trottoir, chodnik.

Przed s i x, brzmienie a staje się dłuższe, akcentuje się silniej, przyczem i brzmienie u jest wyraźniejsze: croix, krzyż; noix, orzech; mois, miesiąc; pois, groch; gaulois, galijski; danois, duński. Porównaj: moi, ja; mois, miesiąc; je vois, widzę; voix, głos; toit, dach; joie, radość.

Przed e niemem brzmienie staje się bardziej otwarte, możnaby powiedzieć, że więcej zbliżone do oa i nie tak szybko wymówione: soie, jedwab; courroie, rzemień; foie, wątroba.

eoi jak oi: villageois, wieśniak; bourgeois, mieszczanin.

oy

Co do tej dwugłoski nie ma zgody; jedni twierdzą, że trzeba wymawiać: royaume, ro-jôm, inni że roa-jôm. W tem ostatniem wymawianiu dwugłoska staje się bardziej otwarta, to jest raczej **oa** niż **ua**.

Sądzymy, że trzeba się trzymać tego drugiego sposobu wymawiania. Prawdą jest, że w szybkim mówieniu często brzmienie **oua**, **oa** ledwo jest słyszalne, ale nawet i wtedy nikt nie wymawia: wu kro-jé, (vous croyez); ékro-jabl (incroyable); bro-jé (broyer); rudo-jé, (rudoyer), zam. rudoa-jé; élo-gné, (éloigner), zamiast éloa njé.

Goyave, owoc i goyavier, drzewo wymawia się go-jaw, go-jawié. W oignon, cebula; poignard, pugiuał; moignon, pozostała część ramienia po odcięciu reszty, **oi** brzmi jak **o**, jakby było pisane ognon, (onja); pognard, (ponjar); mognon, (monja). Harnois, uzbrojenie, uprząż, w stylu poetyckim pisze się tak i wymawia: harnua; zwykle jednak piszą i wymawiają harnais. Ortografia roide, sztywny, wychodzi zupełnie z użycia; piszą: raide i wymawiają: rëd; toż w pochodnych, wyjąwszy w wierszach.

ui

ui wymawia się tak, jak się pisze, lecz nierozdzielnie, przeslizgując się przez **u**, a akcentując **i**: lui, on; bruit, hałas; nuit, noc; je suis, jestem. Należy unikać wymawiania **lwi**, **swi**, które jest zupełnie złe. Słychać je często w ustach Francuza, ale to stąd pochodzi, że ten, chcąc szybko coś wypowiedzieć, mówi nawet w tej chwili, gdy wciąga oddech, przyczem samogłoskowe brzmienie **u** przechodzi w spółgłoskowe.

Trzeba rozróżnić to dwugłoskowe **ui** od kombinacji **ui**, mającej wartość dwóch samogłosek: w buis, bukszpan; muid, miara; cuir, skóra; nuit, noc; produire, wydawać; cuire, miedź; luire, świecić; nuire, szkodzić; cuisse, udo; traduire, tłumaczyć; cuire, warzyć i t. d. **ui** jest dwugłoską; podczas gdy ruine, gruzy; continuité, ciągłość; truisme, oklepanka; acuité, ostrość; annuité, roczna spłata; promiscuité, mieszanie i t. p. w których **u i** nie stanowią dwugłoski właściwej, lecz mają wartość dwóch samogłosek. W wymawianiu różnica acz mała, istnieje wszakże.

Po **g** w **ui** nie słycać **u**, które wstawione zostało, żeby spółgłosce **g** zatrzymać tematowe brzmienie **z**: guise, tryb, (giz); guide, przewodnik, (gid); figue, figa, (fig).

ui zatrzymuje wszakże po **g** wartość dwugłoski czyli że słycać **u** i **i** w nazwiskach: Guide, Guise, d'Aiguillon i wyrazach: aiguille, igła; aiguillon, bodziec; aiguiser, ostrzyć i pochodne; inextinguible, nie do ugaszenia; sanguinaire, krwawy; consanguinité, pokrewieństwo;

lecz w consanguin, krewny **u** się zamilcza; w linguiste, **ui** jest dwugłoską z brzmieniem **ui** w; lingual, językowy z brzmieniem **ua** (**u** polskie).

w aiguière, dzban i cuiller, łyżka **i** jest nieme, (ég-jèr, ku-ljèr, **u** francuskie).

oe, oê mają brzmienie dwugłoskowe **oa** w: moelle, szpik i pochod.; moelleux, miękki; moellon, wapień; poêle, całun; poêle, patelnia: poêle, piec; poêlon, rodzaj rądelka gli-nianego i pochod.

ian jak **jan** nosowe, viande, mięso; coriandre, kolendra.

ien i **yen** jak **je**, le mien, mój; le sien, swój; soutien, podpora; moyen, sposób; Troyen, Trojanin.

ion jak **ja**, ale tylko w mowie potocznej;

w wierszu zaś nie stanowi dwugłoski: action, czynność; confusion, zamieszanie; émission, wypuszczenie; permission, pozwolenie, trzeba wymawiać: aksi-a, émissi-on, czyli bez dwugłoskowego łączenia, lecz ostatnią samogłoskę osobno.

oin jak **uę**: coin, róg (kuę); soin, staranie; loin, daleko; oindre, namaszczać.

ouan, ouen jak **uan**, (**an** nosowe) w wierszu nie stanowią dwugłoski: louange, pochwała; nouant, wiążąc.

ouin jak **ouę**, pingouin, tłuszczel, ptak morski; (pisany także pinguin ale wymawiany pęguę, **u** polskie); maringouin, rodzaj komara.

uin jak **uę** (**u** francuskie), juin, czerwiec; quintuple, pięcioraki. W consanguin, krewny, **u** jest nieme (kąsange, **an** francuskie).

Użycie *tréma*.

Jeżeli dwie samogłoski obok siebie będące nie powinny tworzyć samogłoski złożonej ani dwugłoski, lecz się wymawiają oddzielnie, nad drugą z nich kładziemy znak .. zwany *tréma*. Gaël, Gael; Raphaël, Rafael, imię; naïf, (na-if), naiwny; Caraïbe, Karaïb; Aï, miasto, (a-i); aï, wino szampańskie; aïeul, pradziad; Saül, Saul; Esaü, Ezaw; goëland, wielka mewa; goëlette, dwumasztowiec; Moïse, Mojżesz, (Mo-iz); Troïle, Troil; ovoïde, jajowatego kształtu; oui, słyszany; ouïe, słuch; Antinoüs.

W wyrazie ciguë, cykuta i w rodzaju żeńskim przymiotników: aiguë, ostry; ambiguë, dwuznaczny; béguë, nie tracący rejestra (o koniu); contiguë, przyległy; exiguë, szczupły, kładzie się *tréma*, inaczej wymawiałoby się te wyrazy *eg*, *ambig* t. j. bez brzmienia u.

VII. Spółgłoski.

b

(bé, według nowego zgłoskowania be, rzeczownik rodzaju męskiego) brzmi jak polskie b: bord, brzeg (bor); abri, schronienie.

Na końcu wyrazów jest nieme i nigdy się nie łączy z następnym wyrazem zaczynającym się od samogłoski.

Wymawia się na końcu w nabab, nabob; baobab, nazwa drzewa; radoub, naprawa okrętu, rumb, wycinek koła w busoli, i w imionach własnych: Achab, Joab, Job, Moab, Jacob.

W końcowych zgłoskach brzmi słabo — *nie jak p* — colombe, nie kolap! convenable, nie kawnaple!

bb wymawia się jak pojedyncze b: sabbat, sobota abbé, opat; rabbin, rabin i pochodnych.

c

(sé, według nowoczesnego zgłoskowania ke lub que, rodz. męs.), brzmi jak polskie k: cabane, chata, (kaban);

col, szyja, (kol); cratère, krater; clore, zamykać; cataracte, wodospad; calcul, rachunek.

Przed e, y, i brzmi jak s: cécité, ślepotą (sésité); alyon, zimorodek (alsją); Cécile, Cecylia (Sésil).

Przed i i y nie miękczy się wcale i brzmi sycząco. Wiele osób u nas wymawia je wtedy jak ś polskie, co jest złe.

Na końcu wyrazów jest nieme; wymawia się wszakże w wyrazach i brzmi jak k:

alembic, alembik	estoc, pchnięcie,
avec, z (są jednak gramatycy, którzy twierdzą, iż przed następną spółgłoską e w avec powinno być nieme),	grec, grecki,
aqueduc, wodociąg,	pic, szczyt,
ammoniac, amoniakalny,	pic, oskar,
bac, prom,	parc, park,
basilic, bazyliiszek,	public, publiczny,
basilic, roślina,	ressac, odbicie się fal,
bec, dziób,	sac, worek,
bouc, kozioł,	sec, suchy,
bric à brac, graty, zbieranina,	syndic, syndyk,
de bric et de broc, stąd i z owąd, ale w broc, dzban e nieme,	tic-tac, tykanie zegarka,
caduc, strupieszaly,	tillac, pomost na okręcie,
choc, uderzenie,	toc, trzask przy łamaniu,
cric-crac, trzask przy łamaniu,	trictac, gra,
duc, książkę,	troc, zamiana, handel,
	truc, fortel,
	turc, turecki.

Nieme jest w:

słychać je w:

cric, maszyna do podnoszenia ciężarów,	cric, trzask,
échees, szachy,	éhec, niepowodzenie,
lacs, sidła	lac, jezioro,
marc, waga,	Marc, Marek,
„ pieniądz	
„ fusy z kawy,	
„ wytłoczyny z winogron,	
porc, wieprz,	porc-épic, jeżozwierz, (oba e słychać).

W arc, łuk i w arc-en-ciel, tęcza e słychać, lecz w arc-boutant, filar kończący się półłukiem, jest nieme.

W *donc*, jeżeli ma znaczenie przynaglące (polskie *że*) **c** nie słychać; *va donc* (dą), idź-że; *prends donc*, weź-że. Jeżeli *donc* znaczy *zatem* i poprzedza wniosek, **c** się wymawia: *donc* (dą) *les deux angles sont égaux*, zatem te dwa kąty są równe. W środku zdania jednak **c** będzie nieme: *allons donc* (dą) *nous promener*, chodźmy więc na przechadzkę. Wszakże w zdaniach wyrażających żywsze uczucie **c** daje się słyszeć: *voulez-vous donc me mettre en colère*, chcesz że mnie rozgniewać?

W *second*, drugi; *seconder* pomagać, i pochodnych, **c** brzmi jak **g**:

w *violoncelle*, wiolonczela i *vermicelle*, makaron; niektórzy wymawiają z włoska *violonszel*, *vermiszel*; dziś już więcej *vermisel*, *violonsel*; w *mezza-voce*, półgłos, **c** brzmi jak polskie **cz** (*meca wocze*).

Jeżeli **c** ma mieć brzmienie **s** przed **a**, **o**, **u**, dodaje się pod spodem znak (ç) zwany *cédille*: *agaçant*, drażniący (*agasan*); *façon*, sposób, (czyt. *fasą*); *garçon*, chłopiec, (*garsą*); *reçu*, kwit.

cc przed **e**, **y**, **i** brzmi jak **ks**: *accès*, przystęp (*aksê*); *accident*, przypadek, (*aksidan*, **an** nosowe); wszędzie indziej jak **k**: *accord*, zgoda (*akor*); *occuper*, zajmować; *accréditer*, uwierzytelnić; *occulte*, skryty.

W tym ostatnim wypadku **cc** brzmi jak jedno **k**;

z wyjątkiem: *acclamer*, okrzykiwać kogoś radośnie; *baccalauréat*, godność bakałarza, dyplom dojrzałości, w których słychać dwa **k** (*ak-klamé*).

ch obacz spółgłoski złożone, (ob. str. 56); **ct** końcowe, (str. 52).

sc brzmi jak jedno **s** syczące przed **e**, **y**, **i**: *scission*, rozdwojenie (*sisją*); *scène*, widownia (*sèn*); *scie*, piła (*si*); *Scylla*, *Scylla*; *Scythie*, *Scytya*, (*Siti*); wszędzie indziej jak **sk**: *scorpion*, skorpion (*skorpią*); *discussion*, rozprawa, (*diskusią*, **u** fr.); *scapulaire*, szkaplerz; *discréditer*, odjąć zaufanie; *scolaire*, szkolny.

ck brzmi jak **k**: *Stockholm*, (*Stokolm*); *copeck*, kopiejka, (*kopek*) *colback*, kołpak; *brick*, mały okręt (ten wyraz nieltó-

rzy piszą, brig i tak wymawiają, końcowe g łagodnie) i t. p. W wymienionych wyrażaah końcowe **ek** się wymawia.

d

(dć, w zgłosk. nowocz. **de**, rodz. męs.) brzmi jak w polskim; przed zgłoską niemą ma brzmienie łagodne (słabe): *profonde* (czyt. *profond*, *nie profont*).

d brzmi jak **t** na końcu przymiotnika, łącząc się z rzeczownikiem zaczynającym się od samogłoski lub **h** niemego: *grand acteur*, *profond abîme* (*gran-tacteur*, *profon-tabîme*).

Kończąc rzeczownik nie łączy się nigdy,

z wyjątkiem wyrażeń: *de fond en comble*, od gruntu aż do szczytu, doszczętnie; *de pied en cap*, od stóp do głów; *pied à terre*, mieszkanie chwilowe; *mettre pied à terre*, zsiąść (z konia), wysiąść (z powozu); *pied à boulev.* w kręglach, w których brzmi jak **t**; lecz w *pied à pied*, krok za krokiem, stopniowo, **d** jest nieme.

Słychać je jak **t** w 3 os. l. poj. czasowników: *répond-il?* *entend-elle?* (*repon-til*, *antan-tel*, **an** nosowe).

Słychać je na końcu w: *sud*, południe; *zend*, zندیjski, kobold i imionach w własnych: *David*, *Joad*, *Bagdad*.

dd podwójne słychać w: *addition*, dodawanie; *additionnel*, dodatkowy; *reddition*, poddanie się; *additionner*, dodawać; *adduction*, przyciąganie; *adducteur*, przyciągający. Zresztą wymawia się jak jedno **d**.

f

(**ef** w nowocz. zgł. **fe**, rodz. żeń.) brzmi mocno jak w polskim. Na końcu wyrazów słychać je zawsze tak w l. poj. jak i l. mn., tak przed spółgłoskami jak przed samogłoskami: *vif désir*, żywe pragnienie; *soif brûlante*, palące pragnienie.

W *clef*, klucz; *cerf jeleń*; *éteuf*, piłka, jest zawsze nieme i nie łączy się nigdy z następującą samogłoską.

W *cerf-volant*, latawiec; *chef d'oeuvre*, arcydzieło, **f** jest nieme. W *serf* niewolnik, częściej się zdarza, że **f** nie wymawiają.

W *oeuf*, *jajo*; *boeuf*, *wół*; *nerf*, *nerw*, słyhać je w liczbie pojedynczej, lecz w mnogiej jest nieme.

W *oeuf dur.* *jajo* na twardo; *oeuf frais*, świeże *jajo*; *boeuf gras*, *wół tłusty* (pochód zwyczajowy); *nerf de boeuf*, *bykowiec*, *mięsień*; *boeuf salé*, *wołowina solona*, **f** jest zawsze nieme.

W *neuf*, *dziwięć*, na końcu zdania **f** słyhać; przed spółgłoską lub **h** niemem brzmi jak **v** słabe; przed spółgłoską jest nieme. *J'en ai neuf*, mam ich *dziwięć* (**f** mocne); *neuf ans*, *dziwięć lat* (*neu-van*); *neuf jours* (*neu-żur*).

W *neuf*, nowo zrobiony, nowy, **f** brzmi zawsze mocno, tak w l. p. jak w l. mn.: *les habits neufs*, *un habit neuf*, ubrania nowe, ubranie nowe, (czyt. *neuf*).

g

(**jé**, r. m.) brzmi jak w polskim: *gare*, *dworzec*; *godet*, *kubek*; *Gustave*, *glisser*, *ślizgać się*; *dogme*, *dogmat*; *Bagdad*, *miasto B*; *gras*, *tłusty*.

Przed **e**, **y**, **i** ma brzmienie polskiego **ż**: *gèner*, *krępować*; *gymnase*, *gimnazjum*; *gilet*, *kamizelka* (*žèné*, *żim-naz*, *żilé*).

W końcowej zgłosce **g** brzmiące jak **ż** trzeba wymawiać łagodnie: *courage* (*kuraż*, *nie* *kurasz!*)

Na końcu wyrazów jest nieme;

wyjąwszy wyrazów: *gong*, *brzękadło*; *joug*, *jarzmo*; *Gog*, *nazwa*; *zig-zag*; *Whig* (*uig*, **u** polskie), w których **g** słyhać z brzmieniem słabem (*gog*, *nie* *gok!*).

W *bourg* jest nieme, aczkolwiek Akademia fran. każe je wymawiać. W *Gesner*, *nazwisko poety* i *geyser*, *giejzer*, ma polskie brzmienie. W *gangrène*, *zgorzelina*, dziś wymawia się jak **g**, *nie* jak **k** (dawiej mówiono *kangrène*); w *gentleman* brzmi jak **dż**, **en**, **an** *nie* nosowe) lub z francuska jak **ż** (*žentlman*, **en** *nie* nosowe, **an** *nosowe*).

W łączeniu brzmi jak **k**: *long hiver*, *długa zima* (*łakiwer*); *suer sang et eau*, *pocić się* *krwawym potem* (*sué san-ké-ô*, **u** francuskie).

W *seing*, *podpis*; *étang*, *staw*; *hareng*, *śledź*; *sterling*, *sztetling*, *nietylko* jest nieme, lecz *nie łączy się* nigdy.

Dla zatrzymania tematowego brzmienia **ż** literze **g** kładzie się po niej **e** nieme: *geôle*, *więzienie*; *gageure*, *zakład* *nous nageons*, *pływamy*; *nageant*, *pływający*.

Dla zatrzymania tematowego brzmienia **g** polskiego przed **e**, **y**, **i** wstawia się **u**, które wtedy jest nieme: *figue*, *figa*, (*fig*); *gué*, bród (*gé*); *gueuse*, forma żelaza lanego (*giessen*).

gg wymawia się jak pojedyncze **g**: *agglutiner*, zlepiać; *agglomérer*, nagromadzać (*aglutiné*, *agloméré*).

W *suggérer* i *poch. gg* brzmi jak **gż** (*sugzéré*).

W środku wyrazów jest nieme: w *legs*, zapis; *vingt*, dwadzieścia; *doigt*, palec, (*dua*); *longtemps*, długo. (*łatan*, **an** nosowe); *signet*, znaczek, zakładka w książce; *Regnaud*, *Régnard*, nazwiska. (Ob. **gn**, str. 57, ob. **gu**, str. 21, ob. **u** str. 16).

h

(*ache* rodz. żeń., według nowocz. zgłosk. *he*, rodz. męś.) jest dwojakie:

h nieprzydechowe (*h muette* lub *non aspirée*) nie wymawia się wcale i nie przeszkadza łączeniu: *harmonie* (czyt. *armoni*); *grand honneur*, wielki zaszczyt, (*gran-tonneur*), *très habile*, bardzo zręczny, (*trè-zabil*).

h przydechowe (*h aspirée*) słychać lżej niż polskie **h**, n. p. w wyrazie: *hultaj*, herbata; to **h** nie dopuszcza łączenia: *la harpe*, *les harpes* (*la harp*, *lè harp*, nie *lè zarp*).

W środku wyrazów złożonych **h** przydechowe słychać, jeśli w pierwiastkowym wyrazie jest przydechowe: *hâle*, opalenie; *déhaler*, wybielić; *hors*, *dehors*, zewnątrz; *hardi*, śmiały; *enhardir*, ośmielić; z wyjątkiem *exhausser*, (*égzôsé*) wywyższać, (acz **h** w *hausser* jest przydechowe).

W wyrazach obcych, po **t** jest nieme: *thèse*, *rythme*, *thermomètre* (*téz*, *ritm*, *termometr*).

h w *huit*, ósm; *huitième*, ósmy; *huitaine*, ósm dni, acz nieprzydechowe, nie dopuszcza łączenia, *le huit*, ósemka (nie *l'huit*), *la huitaine* (nie *l'huitaine*) i t. d.

W *héros*, bohater, acz nieprzydechowe, **h** nie dopuszcza łączenia: *le héros* (nie *l'héros*), *les héros* (*les héros*, nie *lè-zérô*), ale w pochodnych jest nieme: *l'héroïne*, *d'héroïques*. W *le Hainaut*, *la Hongrie*, *la Hollande*, **h** jest przydechowe, lecz zwyczaj każe mówić: *fromage d'Hollande*, *ser holenderski*;

toile d'Hollande, płótno holenderskie; eau de la reine d'Hongrie, woda królowej węgierskiej (modny środek tualetowy w XVII wieku, a u nas w XVIII).

Spis najważniejszych wyrazów w których h jest przydechowe t. j. w których się wymawia.

ha! wykrzyknik	harem, harem
hableur, samochwał	hareng, śledź
hache, topór (i poch.)	hargneux, swarliwy
hachis, siekanina	haricot, fasola
hachure, w herbie, linijki dla oznaczenia barwy pola	haridelle, szkapa
hagard, błędny, (o wzroku)	harnacher, włożyć uprząż
haie, płot	harnois, zbroja, rzęd na konia
haillon, łachman	haro, krzyki, wrzawa na kogoś
haine, nienawiść	harpagon, skąpiec
haïr, nienawidzieć	harpe, harfa
haire, włosienica	harpie, harpia
hâle, opalenie się, (o cerze)	harpon hak (i poch.)
hâler, opalić się	hart, powróśło, stryczek
haler, holować	hasard, przypadek
haleter, zadyszeć się	hâte, pośpiech (i poch.)
hallali, okrzyk myśliwski	haubans, liny masztowe
halle, targowa izba	haubert, misiurka, zbroja
hallebarde, halebarda	hausse, zwyczaj (i poch.)
hallier, gęstwina krzaków	hautbois, oboj
halo, krąg koło słońca	hâve, wynędzniały
halte, zatrzymanie się	hâvre, przystań
hamac, hamak	havre-sac, tornister
hameau, wioska	hé! wykrzyknik
hampe, drzewce	heaume, hełm
hanap, szklenica	hem! wykrzyknik
hanche, biodro	hennir, rzeć (i poch.)
hangar, szopa	hérault, herold
hanneton, chrząszcz	hêre, nieborak
hanse, hanza	hérissier, jeżyć
hanter, nawiedzać (i poch.)	hérisson, jeź
happer, chwycić	hernie, ruptura (i poch.)
haquenée, mierzyn (koń)	héron, czapla
haquet, wóz (na beczki)	herse, brona
haras, stadnina	hêtre, buk
harasser, znużyć	heurt, uderzenie (i poch.)
harceler, zaczepić	hiatus, rozziw
hardes, manatki	hibou, sowa
hardi, śmiały	hideux, szkaradny
	hiérarchie, hierarchia

hisser, wyciągnąć w górę	houle, falowanie po burzy
hobereau, szlachetka, hrecz-	(i poch.)
kosiej	houlette, laska pasterska
hocher, potrząść głową i poch.	houppe, kutas, kita
hoche-queue, pliszka, ptak	houppelande, oponcza
hochet, zabawka	hourri, hurysa
hoho! hola! wykrzyknik	hourvari, harmider
homard, rak morski	houspiller, szarpać
hongre, wałach	housse, pokrowiec
honnir, zhańbić	houssine, pręcik
honte, wstyd, hańba i poch.	houx, ostrokrzew
hoquet, czkawka	huche, dzieża
horde, horda	huer, krzyczeć, szydzić (i poch.)
horion, uderzenie	huguenot, hugenot
hors, poza, zewnątrz	humer, wciągać w siebie
hotte, kosz na plecy (i poch.)	hunier, żagiel
hottentot, hotentot	huppe, czub
houblon, chmiel	hure, łeb dzika
houe, motyka	hurler, wyć i poch.
houille, węgiel kamienny	hussar, huzar
(i poch.)	hutte, szałas

(Ob. samogłoski złożone **ch, ph.** (str. 56).

j

(**ji**, według nowocz. zgł. **je**, r. m.) brzmi zupełnie tak jak polskie **ż**.

W formie pytającej czasowników trzeba wymawiać łagodnie: ai-je, vois-je, porterai-je (czyt. **éż**, **věž**, **porteréż**; nie esz! i t. d.).

k

(**ka**, r. m.) brzmi jak polskie **k**. Używa się tylko w wyrazach obcych: bretońskich, greckich, germańskich, skandynawskich lub wschodnich; kan, chan; kangourou, kermès, czerwiec, owad; kermesse, kiermasz; kilometre, kilometr.

Na końcu wyrazów wymawia się w bank note, pieniądz papierowy; tomahawk, toporek Indyan amer. (tomawk); tek lub teck, drzewo. (Ob. str. 33).

1

l (êl, r. ż., według nowocz. zgłosk. le, r. m.) brzmi jak polskie l: lame, fala; filer, prząść; mortel, śmiertelny; pâlr, blednąć; lune, księżyc; lotterie, loterya.

Na końcu wyrazów wymawia się;

z wyjątkiem wyrazów: baril, beczulka; chenil, psiarnia; coutil, drelich; fournil, miejsce przy piecu, gdzie się mięsi chleb; fusil, strzelba; gril, ruszt; nombril, pępek; outil, narzędzie; persil, pietruszka; soûl, objedzony; sourcil, brew i soulte (piszą już dziś niektórzy soute) reszta sploty.

W gentil, śliczny, l jest nieme; w łączeniu przed samogłoską l się miękczy: gentil enfant (l środkiem języka); toż samo w gentilhomme; ale w liczbie mnogiej, gentilshommes jak nieme (żanti-zôm, an nos.). W gentil, pogański, jedni l wymawiać każą, inni przeciwnie; większość wszakże jest zdania, iż l powinno być nieme.

Przy łączeniach w wyrazach, w których l jest nieme, zamilcza się je zawsze, t. j. tak w l. p., jak w l. mn.: fusils excellents, (fusi-zekselan, an francuskie); w tych zaś, w których się wymawia w liczbie poj., brzmi i w liczbie mn.: les mortels ennemis, (mortel-zennemi).

l lub ll poprzedzone przez i nazywa się l *mouillée* (zmiękczone), które się wymawia przez dotknięcie środka języka (nie końca) do podniebienia: aił, czosnek, (ajl, l zmiękczone); soleil, słońce, (solejl, l zmiękczone); caille, przepiórka, (kajl); pareille, podobna; rouille, rdza, (rujl, u polskie). (wszędzie l zmiękczone). Unikać należy wymawiania: aj, solej, kaj, tak bowiem nikt wykształcony nie wymawia.

Jeżeli po ill następuje jeszcze jedna zgłoska n. p. travailler, nie należy wymawiać i przed l: trawajllé, bo tu i jest znakiem miękczącym lecz nie tworzy z a samogłoski złożonej; lepiej wymówić: trawaljé, jeśli kto właściwego l *mouillée* wydać nie umie.

W wyrazach: il, on; cil, rzęsa; mil, tysiąc; Nil, Nil, w przymiotnikach na il: subtil, subtelný; vil, niekzemny i nie miękczy l, czyli to l nie jest *mouillée*, i trzeba je wymówić jak l polskie.

Podobnie w île, wyspa; tuile, dachówka; tuilerie, dachówkarnia; voilier, żaglowiec, (vual-jé, u polskie); reptile, płaz;

vilénie, nikiżemność i t. d. Również **i** nie miękczy **ll** w wyrazach: ville, miasto, (*nie wij!*); village, (vi-laż) wieś; mille, tysiąc; Gille, imię własne; vaciller, wahać się; vacillation, wahanie i kilka innych, nadto we wszystkich wyrazach zaczynających się od **ill**; illégitime, nieprawy (il-leżitim); illusion, złuda; illettré, nieuczony, illustrer, wślawić.

Grupę **ilh**, trzeba uważać za **l mouillée** w imionach własnych: Milhaud, Guilhard i t. p.

ll nie poprzedzone przez **i** wymawia się jak jedno **l**: balle, piłka, (bal); ballon, balon; colle, klej, (kol); folle, szalona (fol).

Ale słyhać dwa **l** w następujących wyrazach:

alléger, czynić lżejszem	gallicisme, galicyzm
allégorie, alegorya	hellénisme, helenizm
allusion, aluzya	intelligent, bystrego umysłu
belligérant, prowadzący wojnę	libeller, spisać
collaborateur, współpracownik	oscillation, wahanie
collatéral, poboczny	palladium, rękojmia
collateur, kolator	pallier, łagodzić
collègue, kolega	pulluler, mnożyć się
colloque, rozmowa	pusillanime, bojaźliwy
constellation, konstelacya	rebellion, bunt
ellébore, ciemiernik	solliciter, prosić
ellipse, elipse	sylogisme, sylogizm
folliculaire, pismak	tabellion, notaryusz
gallican, galikański	velléité, zachcenie (i poch.)

W collation, wieczerza i collationner, wieczerzać, słyhać jedno **l**; lecz w collation, prawo nadawania beneficyum lub tytułu i w collation, porównywanie tekstów, jak też w collationner, porównywać teksty, słyhać dwa **l**.

ld i **lt** w nazwiskach zawsze jest nieme: Foucauld, Renault (Fukô, Renô).

m

(èm, r. ż., w nowocz. zgłosk. me, r. m.) brzmi jak w polskim: mare, kałuża; midi, południe; mode, sposób; mur, mur.

Z poprzedzającymi samogłoskami wyraża brzmienie nosowe (ob. samogłoski nosowe, str. 22).

Na końcu wyrazów jest nieme i nigdy się nie łączy z następną samogłoską.

Wymawia się w wyrazach łacińskich na **um**, które brzmi jak **om** bez nosowego dźwięku: minimum (czyt. mini-mom) (ob. samogłoski nosowe);

w cudzoziemskich jak: Stockholm;

W cudzoziemskich na **am**: Wagram (ob. sam. nos); w gulf-stream (golf-strim). Ale w Adam, **am** brzmi jak **an** nosowe.

mm brzmi jak jedno **m**: pomme, jabłko (pom); gemme, kamień; gramme, gram.

Z wyjątkiem wyrazów zaczynających się od **imm**, w którym słychać dwa **m**: immodéré (im-modéré), umiarkowany; immortel, nieśmiertelny; immoral, niemoralny;

w wyrazach zaczynających się od **emm**, **em** wymawia się osobno jak **an** nosowe (ob. samogł. nos.), emmagasiner (an-magaziné), złożyć w składzie; emmurer (an-murer), zamurować (**an** i **u** francuskie) i t. d.

mn nie mają nosowego brzmienia w grupach **amn**, **emn**, **omn**, **ymn**, wymawiają się więc tak jak w polskim, t. j. że **m** i **n** słychać wyraźnie: amnistie, amnestya; Memnon, Agamemnon; somnolent, senny; gymnase, hymne; podobnie w indemne, nieposzkodowany.

ale w pochodnych indemniser i indemnité **emn** jak **amn** (ędamnizé). W automne. jesień, (ôtôn), **m** jest nieme; w automnal, jesienny, słychać je wszakże. W damner, potępić; condamner, skazać i pochodnych **m** jest nieme (dané, kądané).

n

(èn, r. ż., w nowocz. zgł. ne, r. m.) brzmi jak w polskim: nez, nos, (né); z poprzedzającymi samogłoskami wyraża brzmienie nosowe (ob. samogł. nosowe, str. 22).

W enivrer, upajać i w enorgueillir, wzbijać w pychę, ma znaczenie dwóch **n**; pierwsze z **e** tworzy samogłoskę nosową, drugie tworzy zgłoskę z następującem **i** lub **o** (czyt. an-niwré, annorgueillir, (an-org eu-ljir, **an** nosowe).

n na końcu jest nieme i nigdy się nie łączy z następną samogłoską, z wyjątkiem *un, mon, ton, son, on, en*, lub jeżeli ściśle do siebie należące wyrazy jednym tchem się wymawia.

Słychać je w: *le Tarn*; w *le Béarn*, prowincya we Francyi, jest nieme.

n słychać na końcu w wyrazach bez nosowego brzmienia na **en**: *abdomen, brzuch; eden, raj; hymen, małżeństwo*, w angielskich: *gentleman, alderman*.

nn brzmi zawsze jak jedno **n**: *innombrable, niezliczony (i-nąbrabl)*; *abandonner, (abandoné, an francuskie), porzucać*.

Podwójne **nn** słychać w:

<i>annales, roczniki</i>	<i>inné, wrodzony</i>
<i>annexe, część przyłączona</i>	<i>innover, wprowadzać nowość</i>
<i>annuler, zniweczyć</i>	<i>innomé, bez nazwy</i>
<i>connivence, współnictwo</i>	<i>pannon, tarcza herbowa</i>
<i>cannibale, ludożorca</i>	<i>pennon, chorągiewka</i>

(ale *pannonceau, tarcza, (dziś piszą także panonceau)* słychać jedno **n**);

i w imionach własnych, jak: *Linnée, Porsenna, Apennins, Cincinnatus* i t. d.

p

(**pé**, w nowocz. zgłosk. *pe, r. m.*) brzmi jak w polskim: *propre, własny; père, ojciec; par, przez; pur, czysty; reptile, płaz*.

Na końcu wyrazów jest nieme;

z wyjątkiem:

<i>Alep, miasto</i>	<i>jalap, jalapa</i>
<i>cap, przylądek</i>	<i>julep, ulepek</i>
<i>croup, krup</i>	<i>turnep (niektórzy piszą turneps)</i>
<i>hanap, szklenica</i>	<i>rodzaj rzepy pastewnej</i>

W środku wyrazów jest nieme: w *Baptiste, (imię własne); cheptel, kontrakt z dzierżawcą; dompter, poskromić (i poch.); prompt, szybki (i poch.); baptême, chrzest; baptiser, chrzcić; anabaptiste, anabaptysta; anabaptisme, (sekta); baptistoire, odnoszący się do chrztu; baptistère, kapliczka, gdzie chrzczą; w baptisnal, tyczący się chrztu, Akademia i wielu gramaty-*

ków każą **p** wymawiać, Littré czyni je niemem. W sept, siedm i septième, **p** jest nieme, lecz się wymawia w: septembre, wrzesień: septante, siedmdziesiąt; septembriseur, septembrysta (z Rewolucyi francuskiej); septénaire, zawierający 7 jedności; septentrion, północ; septuagénaire, 70 letni; septuple, siedmioraki.

W exemption, uwolnienie, wyjęcie od czego, **p** słychać, lecz w exempt, wyjęty; exempter, wyjąć, uwolnić, jest nieme.

W contempteur, pogardliwy, **p** się wymawia.

W compter, rachunek; compter rachować i poch. **p** jest nieme.

Końcowe **p** nigdy się nie łączy z wyjątkiem: trop, zbyt i beaucoup, wiele; trop ardent (tro-pardan, **an** franc.); il a beaucoup étudié, wiele studyował, (bôku-pétudié, **u** francuskie), lecz: drap oublie (dra-ublie, **u** pol.).

pp wymawia się jak **p** pojedyncze, **ps** na końcu jest nieme w corps, ciało; temps, czas. (**ph** ob. spółgłoski złożone, str. 58).

q

(**ku**, według nowocz. zgłosk. **ke**, r. m.). Nigdy samo nie stoi, (wyjawszy te dwa wyrazy: coq, kogut i cinq piéć); zawsze ma po sobie **u** (**qu**) i razem brzmi jak polskie **k**, nigdy jak **kwa**; przed e nigdy z polska jak **kie**!); qualité, przymiot (kalité); quitter, opuszczać (kité); quoyque, chociaź (**kuak**); quel, jaki (**kel**, nie **kiel**!).

W końcowem **que** — **ue** jest nieme.

W coq, kogut, **q** na końcu się wymawia jak **k**; ale w coq d'Inde, indyk, jest nieme.

W cinq na końcu zdania lub przed samogłoską i **h** niemem **q** się wymawia jak **k** (sęk), pięciu ludzi, cinq hommes, (sę-kom); lecz przed spółgłoską jest nieme, cinq livres, pięć książek (sę livr).

qu wymawia się dwugłoskowo (*en diphtongue*); jak **kua** (**u** polskie):

aquarelle, akwarela (akuarel)	in quarto, in kwarto, format
aquatique, wodny	książki
équateur, równik	liquation, topienie, aby oddzie-
équation, równanie	lić dwa kruszce

quadragénaire, liczący 40 jednostek	quadrumane, czwororęczny
quadragésime, pierwsza niedziela wielkiego postu	quadrupède, czworonogi
quadragésimal, wielkopostny	quadruple, poczwórny (i poch.)
quadrangle, czworokąt	quaker ou quakre, kwaker
quadrangulaire, czworokątny	quartetto, kwartet
quadrature, kwadratura	quartz, kwarc (i poch.)
quadri (przybranka) cztero	quatuor, kwartet
	quaterne, kwaterno

qu ma brzmienie dwugłoskowe (*en diphtongue*) **que**, **kui**, **kuę**, (u francuskie) w:

équestre, konny	quinquagésime, niedziela poprzedzająca wielki post, (pierwsze qu , u francuskie, drugie u polskie)
équilatéral, równoboczny	quinquennal, pięcioletni (w obu qu , u francuskie)
équitation, jazda konna	quintette, kwintet
deliquescence, rozpuszczenie się	quintuple, pięciokrotny (i poch.)
à quia (mettre à quia) zmusić do milczenia	Quirinal, Kwirynał
questeur, kwestor (i poch.)	Quinte-Curce, Kwintus Kurcyusz
quiétisme, kwietyzm, (i poch.)	Quintilien, Kwintylian
quiétude, spokój	ubiquité, wszędobytność (i poch.)
quinquagénaire (pierwsze qu jak ku , u fr., drugie jak kua , u pol.) pięćdziesięcioletni	

(*êr*, r. ż., w nowocz. zgłosk. *re*, r. m.) wymawia się, dotykając do podniebienia środkiem języka (nie gardłem!). Kto tego nie zdoła uczynić, niech wymawia jak w polskim, lecz bez tak silnego nacisku.

Na końcu wyrazów jest nieme. Słychać wszakże **r** na końcu:

a) po samogłosce złożonej: pour, dla; coeur, serce; douleur, ból; éclair, błyskawica;

b) po dwugłosce: noir, czarny; semoir, siewnik; cuir, skóra.

c) po **i** i **y**, (a więc w czasownikach 2-giej konjugaacji): pâlir, blednąć, i rzeczownikach: plaisir, przyjemność; vizir, wezyr; martyr, męczennik; zéphyr, wiatr łagodny.

d) w jednogłoskowych: mer, morze; fer, żelazo; tsar, car; ver, robak; par, przez; car, bowiem; mur, mur; or, złoto; cher, drogi; sur, na; sûr, pewny.

e) W wielozgłoskowych na **er**, t. j. w przymiotnikach (premier, gotowy; entier, cały); w rzeczownikach (boulangier, piekarz; charpentier, cieśla); w czasownikach 1-szej konjugacji (porter, nosić; jouer, grać) **r** jest nieme; ale jeżeli przed **er** stoi **m**, **f** lub **v**, wtedy **r** się wymawia: amer, gorzki; enfer, piekło; hiver, zima (iver).

f) W wyrazach na **or**: condor, kondor; corridor, korytarz.

g) W hier, wczoraj; belveder; ether; cuiller, łyżka; cancer, rak, (choroba); nectar, nektar; obscur, ciemny.

h) W wielu imionach własnych: Quimper, St. Omer, Malabar, Madagascar, Niger, Scaliger, Esther, berber, berberyjski.

i) W imionach własnych germańskiego pochodzenia: Wagner, Meyer, Elster, Gesner, Necker, Munster, Weber, Schiller, Körner, Weser i t. p.

k) W angielskich: Worcester, Gloucester, Seymour, Manchester, Winchester, Westminster i t. p.

l) W wyrazach które zachowały formę łacińską: magister, nauczyciel wiejski; pater lub frater, mnich.

m) W hiszpańskich: torreador, conquistador, zdobywca, corregidor, najwyższy sędzia prowincyi.

W sieur **r** słychać, lecz w monsieur, jest nieme.

W wyrazach, w których **r** końcowe jest nieme, nie łączy się z następującą zgłoską: jouer et chanter, grać i spiewać; dernier officier, ostatni oficer; donner à entendre, dać do zrozumienia. wymawia się tak, jak gdyby było: joué et chanté; dernie officier, donné à entendre.

Wymawia się nadto w końcowej zgłosce: 1) przed **d**:

boulevard, bulwar	lard, słonina
brancard, nosze	lord, lord
brouillard, mgła	nord, północ
égard, wzgląd	renard, lis
épinard, szpinak	vieillard, starzec
étendard, chorągiew	

2) Przed **s**: vers, wiersz; vers; ku; divers, rozmaity; envers, względem; travers, przez; pervers, przewrotny; tousjours, zawsze.

3) Przed **t**: **art**, sztuka; **mort**, śmierć; **couvert**, okryty; **effort**, wysiłek; **sort**, los; **Robert**, Robert; **il dort**, on spi; **il part**, on odjeżdża.

W których końcowe **d**, **s**, **t** są nieme.

rr wymawia się jak **r** pojedyncze: **barreau**, stan adwokacki (baró); **parrain**, ojciec chrzestny (parę); **pierre**, kamień; **terre**, ziemia.

Ale słycać podwójne **r** w wyrazach:

aberration, zboczenie umysłowe	erroné, błędny
abhorrer, mieć wstręt	ferrugineux, żelazisty, (ale
concurrent, współzawodnik	ferrer (i poch.) jedno r)
correct, poprawny, correction	interrègne, bezkrólewie
correctement, correcteur (ale	narratif, opowiadający
w corriger i poch. jedno r)	narration, opowiadanie (ale
corrélacion, stosunek wzajemny	narrer, opowiadać, jedno r)
corroborer, wzmacniać	pyrrhonisme, pironizm (i poch)
corroder, przegryzać	terreur, przestach
corrosif, przegryzający	torrefier, palić (n. p. kawę)
erratique, (o głazach) błędny	torrent, potok (i poch.)
errements, ślady	torride, palący
errer, błąkać się	verrerie, huta szklana, (ale
erreur, błąd	verre, szkło (i poch.) jedno r);

prawie we wszystkich wyrazach zaczynających się od **irr**:

irradiation, promieniowanie	irréconciliable, nie do pogo-
irraisonnable, nierozumny	dzenia
irréalisable, nie do urzeczywist-	irrèligion, brak wiary
nienia	

i w *futur* i *conditionnel* czasowników: **courir**, biedz; **envoyer**, posyłać; **mourir**, umierać; **voir**, widzieć; **acquérir**, nabywać; **je mourrai**, **je courrai**, **j'acquèrrai**.

W **je pourrai** (od **pouvoir**) słycać tylko jedno **r**.

§

(**ès**, r. ż., w nowocz. zgłosk. **se**, r. m.) brzmi jak polskie **s**: **salle**, sala; **sol**, grunt; **sel**, sól.

Przed **i** lub **u** nigdy się nie miękczy, czyli że zachowuje brzmienie syczące: **sinistre**, złowrogi (czyt. **ssi**, nie **śi**); **sûr**, pewny, (czyt. **ssur**, **u** francuskie nie **siur**!)

Przed lub po spółgłosce wymawia się jak s;

z wyjątkiem wyrazów: transaction, układ; transiger, układać się; transition, przejście; transit, przewóz towarów; transitif, przechodni; transitoire, przejściowy; intransitif, nieprzechodni, w których brzmi jak z polskie (tranzisją), ale w transir przenikać (i poch.) i w Transylvanie, Siedmiogród i wszystkich zaczynających się od **trans** brzmi jak s; podobnie brzmi jak z w wyrazach: Asdrubal, Hazdrubal; Alsace, Alzacya; Alsacien, Alzateczyk; balsamine, balzamina, kwiat; balsamique, balzamiczny; balsamite, wrotycz, rośl.

Między dwiema samogłoskami s brzmi jak z: rose, róża, (rôz); vase, naczynie, (waz); saisir, chwytać, (sêzir); moisir, pleśnieć; rasade, pełna szklenica; prosodie, iloczas; présumer, mniemać.

Wszakże, jeżeli wyraz złożony powstaje z wyrazu zaczynającego się od s z przybranką zakończoną na samogłoskę, to s takie, acz znajdujące się między dwiema samogłoskami, wymawia się jak s: désuétude, wyjście ze zwyczaju; monosyllabe, monosyllabique, jednogłoskowy; parasol, parasol od słońca; polysyllabe, wielozgłoskowy; polysynodie, zarząd z kilkunastu; préséance, przodowanie; présupposer, z góry przypuszczać; présupposition, przypuszczenie naprzód zrobione; vraisemblable, prawdopodobny; vraisemblance, prawdopodobieństwo; (ale w résonner, brzmi jak z). Podobnie brzmi jak s w pusillanime, słaby, trwożliwy; pusillanimeté, słabość ducha.

s na końcu wyrazów jest nieme.

Słysząc je wszakże 1) w:

Agnès, Agnieszka	mars, marzec
agnès, niewiniątka	métis, mieszaniec
aloès, aloes, roślina	ours, niedźwiedź (w l. mn.
as, as w kartach	jest nieme)
atlas, atlas	Reims, miasto (Ręs).
aurochs, tur (óroks)	relaps, powtórnie wpadający
florès, (faire) błyszczec	w grzech
hiatus, rozziw	rhinocéros, nosorożec
iris, tęcza, źrenica, kosaciec	en sus, nadto
(rośl.)	upas, nazwa drzewa
jadis, niegdys	vasistas, okienko
laps (de temps), przeciąg czasu	vis, sruba
maïs, kukurudza	

2) w łacińskich, które zachowały końcówkę łacińską:

anus, ujście odchodowe	lapis, lapis lazuli
bis, dwakroć	papyrus, papirus]
blocus, osaczenie	prospectus, prospekt
byssus, bisior	rébus, rodzaj łamigłówek
calus, zgrubienie skóry	sinus. łono, wstawa
chorus, chór	us (stojące zwykle z coutumes)
foetus, płód	(us et coutumes) zwyczajaje.
gratis, bezpłatnie	

3) w imionach własnych i wyrazach łacińskich i greckich:

Bacchus	Mucius
Céres	Pallas
Crésus	Phyrrus
Cyrus	Plutus
Delos	Syrius
Eneas	Uranus
Iris	Venus

W Mathias, Thomas, Judas, s jest nieme.

4) Nakoniec w wielu cudzoziemskich: Rubens, Sésostriś, Rhamsés, Tutmés i t. p.

as, niektórzy wymawiają *â* (*â de pique*), ogólnie jednak s słyhać. Toż samo w wyrazie atlas.

W moeurs, obyczaje, gramatycy każą s zamilezeć, często się jednak je słyży w ustach wykształconych ludzi. To końcowe s, twierdzi Littré, nigdy się nie łączy; według niego zatem trzeba moeurs honnêtes wymawiać: moeur onnêt (meur-onêt).

Ganiaż też gramatycy wymawianie s w gens; ale tu s się łączy: gens aimables (czyt. zan-zémabl, **an** francuskie).

W sens, sens, **s** zawsze się wymawia z wyjątkiem: sens commun, zdrowy rozsądek.

W lis lub lys, lilia, **s** się wymawia, lecz w wyrazie: fleur de lys, znak herbarski, s jest nieme.

W Jésus jest nieme; w Jésus Christ, ani s w Jésus, ani **st** w Christ nie wymawia się wcale. Ale w Christ, Chrystus lub krucyfiks. **st** słyhać (Krist).

W tous, wszyscy, użytym rzeczownie, **s** słyhać; tous prétendent, wszyscy twierdzą; podobnie, jeżeli stoi na końcu: le travail vous enrichira tous, praca was wszystkich wzbogaci. Lecz jeżeli tous użyty jest przymiotnie, **s** staje się nieme: tous les enfants (tu les zanfan, **u** pol., **an** francuskie).

Co do plus, więcej, **s** słyhać w plus-que parfait, czas zaprzeszyły; wszędzie indziej jest nieme, acz wiele osób wy-

mawia s na końcu zdania. W lors, gdy, s jest nieme i nie łączy się nigdy; słychać je w lorsque.

W łączeniu s brzmi jak z. Zawsze łączy się s w końcówce przymiotnika z następującym rzeczownikiem: de bons élèves, dobrzy uczniowie, (de ba-zélèw); d'immenses étendues, ogromne przestrzenie, (d'immans-zétandu, an francuskie, u francuskie).

Jeżeli rzeczownik poprzedza przymiotnik, s końcowe rzeczownika łączy się z samogłoską następnego wyrazu prawie zawsze: progrès étonnants, zadziwiające postępy, (progrè-zétonan); discours édifiants, mowy budujące, (diskurzédifian).

W odmianie czasowników, s podmiotu zaimkowego łączy się zawsze z czasownikiem; tak samo s końcówkowe czasownika posiłkowego z imiesłowem: vous avez oublié zapomniałeś, (vu-zawé-zublié); nous sommes arrivés przybyliśmy, (nu som-zariwé); nous allons aller, zaraz pójdziemy, (nu-zalą-zalé);

ale s końcowe 2 osoby liczby pojedynczej *indic. présent.* i *subjonct. prés.* czasowników na er nie łączą się z następną zgłoską: tu aimes à chanter, lubisz spiewać, wymawia się jak gdyby było: tu aime à chanter.

Natomiast w wierszu, to s się łączy.

ss wymawia się jak jedno s: casser, tłuc, (ka-sé); lasser, nużyć, (la-sé); messe, msza, (més); mollesse, miękkość, (molès); voussure, linia sklepienia;

z małymi wyjątkami specjalnych wyrazów: massore, badanie krytyczne tekstów biblijnych (mas-sor); massorète, uczonec, który się tej pracy oddaje; crossotte, rodzaj owadów; crossure, rodzaj płazów i t. p.

t

(té, rodz. męs., według nowocz. zgłosk. te, r. m.) ma brzmienie polskiego t.

Tak brzmi na początku wyrazów, jakkolwiek następuje litera: table, stół; tuer, zabijać; tiare, tiara; timide, lękliwy; tiède, letni.

Przed **y** zachowuje także brzmienie **t**: Amphictyon type, typ; tyran, tyran.

Przed **i** zachowuje brzmienie **t**, gdzie w temacie pierwotnego wyrazu **t** ma brzmienie polskiego **t**:

1) w zakończeniach **tier, tière**: portier, odźwierny; potier, garniarz; entier, cały; quartier, dzielnica; mou-tier, klasztor; bottier, szewc; bottière, szewcowa i analog.; têt-ière, ubranie głowy; gout-tière, rynna;

2) w zakończeniach **tie** (dla tej samej przyczyny): garantie, rękojmia; hostie, hostya; sacristie, zakrystya; modestie, skromność; partie, część.

3) w zakończeniach **na tlé** (dla tej samej przyczyny): ànimitié, nieprzyjaźń, amitié, przyjaźń; pitié, litość.

4) w przymiotnikach **na tien** (dla tej samej przyczyny): chrétien, chrétienne, chrześcijański; le tien, la tienne, twoja.

5) w rzeczownikach **na tien**: soutien, podpora; maintien, utrzymanie w tym samym stanie; Sébastien, Sebastyan.

6) w rzeczownikach **na tienne**: antienne, antyfona; Etienne, Stefan.

7) w *imparfait de l'indicatif* i *présent du subjonctif* czasowników, których temat kończy się na **t**; porter (temat port), nous portions, vous portiez, que nous portions, que vous portiez; battre, (temat batt) nous battions, vous battiez; goûter (temat goût), goûtions, goûtiez i t. d.

8) W wielu pochodnych, których temat kończy się **na t**: tantième, tanyema; pénultième, przedostatni; i w liczebnikach porządkowych: septième, siódmy, (od sept); huitième, ósmy, (od huit); vingtième, (od vingt), trentième itd.

W tiare, tyara; tiède, letni; tiers, trzeci i w pochodnych; nadto w czasowniku châtier, karać.

10) Po **s** i **X**: gestion, zarząd, (czyt. żestją); bastion, wał; question, pytanie, (kestją); immixtion, wmięszanie się.

11) Tak samo przed **h**: sympathie (sępati); corynthien, koryncki.

t przed **i** ma brzmienie syczącego **s** (nie polskiego **ś**):

1) w zakończeniach rzeczowników **na tion** i pochodnych: nation, naród, (national i t. d.); portion, część; administration, podział (czytaj: nasją, porsją, administrasją).

2) w zakończeniach przymiotników na **tial**, **tiel**: abbatial, tycczący się opactwa (abasjal); initial, początkowy; primatial, prymasowski; partiel, częściowy; confidentiel, poufny;

3) w zakończeniach przymiotników oznaczających; pochodzenie: béotien, beocki, (béosję); vénitien, wenecki; égyptien, egipski;

4) w zakończeniach na **tieux**: facétieux, żartobliwy; prétentieux, pretensjonalny; minutieux, drobiazgowy;

5) w rzeczownikach greckiego pochodzenia zakończonych na **atie**: aristocratie, arystokracja; autocratie, samowładztwo; démocratie, demokracja;

6) w zakończeniach na **tient**: patient, cierpliwy, (pasjan, **an** nosowe); quotient, iloraz (kosjan).

8) W ineptie, niezdolność, (inepsi); inertie, bezwładność; minutie, drobnostka; prophétie, prorocstwo; facétie, żart; tertiaire, trzeciorzędny; confidentiaire, beneficjaryusz tajny; satiété, sytość; insatiable, nienasycony; initier, wtajemniczać, (inisję); balbutier, szepnąć.

8) W imionach własnych: Gratien, Gracyan; Dyocletien, Dyoklecjan; Domitien, Domicjan.

Na końcu wyrazów jest nieme.

Słysząc je wszakże w:

accessit, pochwała	lest, balast
brut, pierwotny	lut, klej
chut! sza!	net, jasny
cobalt, kobalt	ouest, zachód, (uèst, u pol.)
concept, myśl poczęta	prétérit, czas przyszły dok.
contact, dotknięcie	rapt, porwanie
déficit, niedobór	tact, dotknięcie
dot, posag	transit, przewóz
éché et mat, szach i mat	vermout, wino z piołunem
(esze-ke-mat)	vivat, wiwat
est, wschód, (èst)	zest, wykrzyknik
fat, rozmiłowany w sobie	zist, skórka wewnętrzna pomarańczy
granit, granit	
indult, indult	whist, wist, (uist, u pol.)
knout, knut	

w Christ, słysząc je; w Jésus Christ nie słysząc ani t ani s.

W przymiotnikach :

abject, obrzydły	incorrect, niepoprawny
correct, poprawny	indirect, pośredni
direct, prosty	infect, smrodliwy
exact, dokładny	strict, ścisły

c i t się wymawiają

We wszystkich innych, jak: aspect, widok; circonspect, oględny; suspect, podejrzany **c i t** nie wymawiają się wcale.

W łączeniu tych ostatnich wyrazów **t** jest nieme: aspect odieux, wstrętny widok, (czyt. aspè-odieux), w liczbie mnogiej: aspects odieux, łączy się **s**, (aspè-zodieux).

W liczebnikach: sept, siedm; huit, ósm, **t** jest nieme przed **h** przydechowem lub spółgłoską: sept, huit harpes, (sè, hui harpes); słycać je przed samogłoską lub **h** niemem: sept enfans, huit hommes (sè tanfan, hui-tom); podobnież na końcu zdania **t** się wymawia: nous étions sept, było nas siedmiu, (sèt); j'en vends huit, sprzedaję ich ósm, (żan, wan uit, **an** nosowe, **u** francuskie). Słycać je także w le sept de trèfle, siódemka trefl; le huit de ce mois, ósmego bieżącego miesiąca.

Vingt, dwadzieścia i quatre-vingts (80), aż do quatre-vingt-dix-neuf (90), **t** nie słycać. Lecz od vingt et un (21), vingt-deux, vingt-quatre (24), aż do vingt-neuf (29), **t** się wymawia (węt-katr).

W łączeniu **t** bardzo często brzmi z następną samogłoską: fait accompli, fakt dokonany, (fé-takapli); secret éventé, tajemnica zdradzona (sekrè tévanté). Ale mnóstwo jest wyjątków, których podać niepodobna, tylko dłuższa praktyka tego nauczyć może.

Przytaczamy kilka przykładów, których **t** końcowe nigdy się nie łączy: lit énorme, łózko ogromne. (czyt. li-énorm); podobnie: août, sierpień; goulot, szyjka od butelki; goulot, przesmyk wiodący do przystani; guet, czata (z wyjątkiem guet-apens, zasadzka, gdzie **t** słycać); mandat. umocowanie; tort, niesłuszność; forçat, galernik; goût, smak; wreszcie wszystkie końcowe nie wymawiające się **ct**, i wiele innych.

th brzmi jak **t**: théâtre, (téatr); na końcu się wymawia w: luth, lutnia; zénith, zenit; w wielu imionach własnych: Goliath, Astaroth;

z wyjątkiem angielskich, które Francuzi rozmaicie wymawiają: albo jak **t**, albo jak **ss**.

V

(vé, według nowocz. zgłoskow. ve, r. m.) brzmi jak polskie w. W końcowych zgłoskach ma brzmienie słabe: vive (wiw, nie wif!); active (aktiw, nie actif!).

W łączeniu brzmi słabo: veuve ensevelie (veu-wan-seveli, eu francuskie).

W

(double vé, podwójne we, rodz. męś.) używane tylko w wyrazach cudzoziemskich. Brzmi jak w polskie w tych, które pochodzą z niemieckiego lub słowiańskiego: Westphalie, Wirtemberg, Warmie, Wilna, Wolhynie.

W tych, które pochodzą z angielskiego, rozmaicie się wymawia: Warwick (wym. Warwik), Waszyngton (wym. Vazington, in i on nosowe), Newton (Neuta, eu francuskie), warrant (uarrant, u polskie), waterproof (uaterpruf), whisky wódka (uiski), whig, wig (uigh), whist (uist), sandwich (sand-uicz), wigwam, szałas Indyan amerykań. (uiguam).

Nazwisko Law (finansista w XVIII. w.) wymawia się Las.

W niektórych wcale się nie wymawia: tomahawk, toporek u Indyan amer. (tomaôk).

X

(iks, według nowocz. zgłosk. kse, r. ź.) przedstawia pięć brzmień różnych: ks, gz, k, z, s.

1) jak ks brzmi najczęściej:

a) gdy się znajduje między dwiema samogłoskami i gdy samogłoską początkową nie jest e: axe, oś; saxon, saski; rixe, bójka; convexe, wypukły; luxe, przepych; paradoxe, paradoks.

b) przed spółgłoskami (z wyjątkiem h) i przed e poprzedzającym a, o, u: extraction, wydobywanie; externe, zewnętrzny; expropriation, wywłaszczenie; texte, tekst; mixte, mieszany; exclure, wyłączyć; exquis, wykwintny; excavation, wyżłobienie; excommunier, wykląć; excuser, uniewinnić.

- c) wogóle przed samogłoskami: *prolixé*, rozwlekły; *xérasie*, choroba włosów; *vexer*, dręczyć; *anxiété*, bolesny niepokój; *xylographe*, drzeworytnik;
- d) na końcu wyrazów, w których się wymawia (zobacz niżej).

2) **x** brzmi jak **gz**:

- a) w wyrazach zaczynających się od *ex*. jeżeli po *x* idzie samogłoska lub *h* nieme: *exemple*, przykład; *exagérer*, przesadzać; *exercer*, ćwiczyć; *exister*, istnieć; *exode*, wyjście; *exubérance*, bujność; *exhaler*, wydawać; *exhiber*, przedstawiać; *exhorter*, zachęcać; *exhumer*, wyjąć z grobu;
- b) gdy *x* znajduje się między dwiema samogłoskami w wyrazach zaczynających się od *in*: *inexorable*, nieubłagany; *inexécutable*, niewykonalny.
- c) w imionach własnych: *Xantippe*, *Ksantypa*; *Xavier*, *Ksawery*; *Xante*, *Ksante*; *Xénophon*, *Ksenofont*; *Xerxes*, (*Gzergzes*), *Kserkses*; *Ximénès*, (niektórzy piszą także *Chiménès* i **ch** wymawiają jak **sz**, *Sziménès*);
- d) w wyrazach wziętych z greckiego, zaczynających się od *xanth*.

3) **x** brzmi jak **k**, jeżeli po niem idzie *e* z brzmieniem syczącym lub *s*: *excès*, nadużycie (*ek-sé*); *excitation*, podniecenie; *exsiccation*, wysuszenie; *exsudation*, wysięk;
i w *Xeres* (miasto); *xeres*, wino (*kérés*).

4) **x** brzmi jak **z** w liczebnikach porządkowych: *deuxième*, drugi; *sixième*, szósty; *dixième*, dziesiąty (i poch.); w *dix-sept*, siedemnaście; *dix-neuf* (*di-zneuf*); w rzeczowniku *sixain*, sześciowiersz.

5) **x** wymawia się jak **s** w: *soixante*, sześćdziesiąt (*suassant*) (i poch.); w imionach własnych miast: *Auxonne*, *Auxerre* i *Bruxelles* (u francuskie), ale w *Ixelles* (część Brukseli), **x** brzmi jak **ks**: (*Iksèl*, *Brussèl*), *St. Maixent* i t. p.; w liczebnikach: *six*, *dix* (ob. niżej, str. 55).

x na końcu wyrazów jest nieme: choix, wybór; croix, krzyż; jaloux, zazdrosny.

Ale wymawia się w wyrazach:

authrax, wrzedzionka	onyx, onyks
borax, borax	pharynx, połyk
index, spis rzeczy	préfix, oznaczony
larynx, krtań	thorax, jama piersiowa
lynx, źbik	

W imionach własnych: Fairfex, Fox, Palafox, Phénix, Styx, Aix-les-Bains, Aix-la-Chapelle, Aix (w Prowancyi). W cocyx, kość ogonowa, x brzmi jak s (kosisis).

Na końcu liczebników: six i dix przed spółgłoską jest nieme: six, dix pas, sześć, dziesięć kroków (si-pa); przed samogłoską lub h niemem brzmi jak z: six, dix hommes (si-zom); na końcu zdania jak s: nous sommes six, dix, jest nas sześciu, dziesięciu: (czyt. sis, dis).

W łączeniach x brzmi jak z: heureux hommes, szczęśliwi ludzie, (eureu-zom, eu francuskie); travaux utiles, roboty użyteczne, (travô--zutil, u francuskie); croix énorme, ogromny krzyż, (krua-zenorm); je veux aller, (że veu-zalé, eu francuskie).

2

(zèd, w nowocz. zgłosk. ze, r. m.) brzmi jak polskie z w zorza: zézayer, szeplenić; zigzag gazette. Przed i nie miękczy się z nigdy, tak jak w polskim n. p. zimny, lecz zawsze ma brzmienie jak w zorza.

Jak e wymawia się w Zwingle, imię własne, (Cwęgl) i scherzo, żart (skerco).

Na końcu jest nieme; nie wymawia się w assez, dość; chez, u; nez, nos; rez-de-chaussée, parter; riz, ryż; z wyjątkiem: gaz, gaz, (nie gas!).

W końcowej zgłosce brzmi łagodnie: gaze, gaza, onze, (ąz, nie ąs!); treize, (nie très!). W następujących imionach własnych, brzmi jak s: Alvarez, Cortez, Rodez, Suez.

W łączeniu ma zawsze brzmienie z.

zz jak z w lazzi, liche dowcipy; jak e polskie w: mezzo, mezza, pół.

VIII. Spółgłoski złożone.

Tak nazywają się brzmienia pojedyncze, wyrażone dwiema spółgłoskami. Spółgłoski złożone we francuskim języku są następujące: **ch**, **ph**, **gn**, (**sh** jest cudzoziemskie i rzadko się spotyka).

ch

ma dwojakie brzmienie; 1) najczęściej jak **sz** polskie: chat, kot (sza); chercher, szukać; chiche, skąpy, (szisz); chose, rzecz; chuchoter, szeptać; Joachim, imię; chyle, chil; Michel; Ezéchias.

2) jak polskie **k**:

w wyrazach następujących, które przeważnie biorą początek w greckim:

anachronisme, anachronizm	chlamyde, płaszcz grecki
archaïque, archaiczny (i poch.)	chlore, chlor i we wszystkich z tego wyrazu (<i>chloros</i>) urobionych
archange, archanioł	choeur, chorał, chór i we wszystkich z wyrazu <i>chor</i> (<i>choros</i>) urobionych
archéologie, archeologia	choléra, cholera
archétype, pierwowzór	chrême, krzyżmo
archonte, archont	chrétien, chrześcijański
aurochs, żubr (ôroks)	chromatique, chromatyczny
brachial, tyjący się ramienia i w wyrazach z wyrazów greckich <i>brachion</i> i <i>brachys</i> złożonych	chrome chrom i we wszystkich z tego wyrazu (<i>chroma</i>) urobionych
catéchumène, (katechumen) przygotowujący się, (ale we wszystkich innych z wyrazu <i>katechesis</i> , jak SZ)	chronique i we wszystkich z wyrazu (<i>chronos</i>) urobionych
chalcographie, miedziorytnictwo (i poch.)	chronologie, synchronique i t. p.
chaos (spotyka się czasem pisane cahos), zamęt	chrysalide, poczwarka i we wszystkich z tego wyrazu (<i>chrysos</i>) urobionych
chiromancie, chiromancya i wszystkie z francuską przybranką <i>chir</i> i <i>chiro</i> z greckiego <i>cheir</i> pochodzącą (z wyjątkiem chirurgie i poch. w których ch ma brzmienie SZ)	écho, odgłos
	eucharistie, eucharystya i poch.
	orchestre, orkiestra
	psychologie, psychologia
	psychophysique, psychofizyczny

psychose, psychoza; ale w Psyché, Psyche; psychiatrie, psychiatria, psychique	(<i>techne</i>) urobione, jak: électrotechnique, potylechnique, pyrotechnique, sidérotechnie, zootechnie
jak sz	
splanchnologique, odnoszący się do trzewi (i poch.)	trichine, trychina
technique, techniczny	trochaïque, trochaiczny, ale w trochée, trochej, jak sz
technologie, technologia i wszystkie z tego wyrazu	varech, alga, roślina morska, fucus algue.

W imionach własnych: Achab, Achéloüs, Achmet, Chalcedoine (kamień od tegoż miasta też nazwę noszący pisze się już calcédoine), Arachné, Chaldée, Chéronée, Chersonèse, Chloris, Christ, Machabée, Melchior, Melchisédec, Nabuchodonosor, Michel-Ange (ale imię Michel, czyt. Miszel).

ch brzmi jak **sz** w wyrazach angielskich: lunch, luncheon, (lonsz, lonszon) podwieczorek; jak **cz** w speech (spicz) mowa, sandwich (sanduicz) bułka z szynką;
jak **cz** w hiszp wyrazie cachucha (kaczuczka) taniec;
jak **k** we włosk. scherzo, żart;

w almanach, kalendarz, **ch** jest nieme.

ech jak dwa **k** w bacchante i Bacchus; w bacchanale, jak jedno.

gn

brzmi jak polskie **ń**: digne, godny (diń); montagne, góra; Espagne, Hiszpania; règne, panowanie; signifier, znać, (siniŕjé); malignité, złośliwość.

Przed samogłoskami, z wyjątkiem **i**, słyhać po **ń** brzmienie polskiego **j**.

Porównaj: montagne, góra, (mątań) i montagnard, góral, (mątańjar); signe, znak i signer, podpisywać; règne i régner, królować; grogne i grogner, chrząkać.

gn wymawia się jak polskie **gn**, t. j., że oba właściwe brzmienia **g** i **n** słyhać, w następujących wyrazach:

agnat, jednego rodu po mieczu	cognat, pokrewny
agnus-Dei, wosk poświęcony	diagnostic, sztuka rozpoznawania choroby
przez papieża	

gneis, gneis
 Gnide, Knidos
 gnome, orzeczenie mędrców
 greckich (i poch.)
 gnomon, zegar słoneczny
 (i poch.)
 gnostique, gnostyk (sekta)
 igné, ogniowy
 ignescent, płonący
 igneux, ognisty
 ignicole, czciciel ognia
 ignition, palenie
 ignivore, pochłaniający ogień

inexpugnable, niezdołyty
 lignifier (se) drzewieć
 lignit, lignit, (i poch.)
 magnat, magnat
 magnificat, modlitwa
 magnolier, drzewo magnoliowe
 physiognomonie, nauka pozna-
 wania charakteru z twarzy
 Progné, imię własne; jaskółka
 prognostique, rozpoznawczy
 régnicole, krajowiec
 stagnant, stojący (o wodach)
 stagnation, zastój i poch.

Nakoniec w zakończeniach wyrazów na **gnose**: dia-
 gnose, rozpoznanie; stegnose, ściągnięcie się; prognose, pro-
 gnoza; géognosie, geognozya; oryctognósie, nauka o materyach
 kopalnych i t. p.

g jest nieme w: Clagny, miasto; Regnaud, imię własne;
 Regnard, imię (Renard) i signet, (siné), zakładka w książce; (ale
 we wszystkich pochodnych od tematu *sign gn* brzmi jak **ń**).

ph

wymawia się jak polskie **f**: pharmacie, apteka (farmasi);
 phénomène, zjawisko; philosophie, filozofia; phosphor, fosfor;
 phrase, zdanie; phtysie, suchoty; physique, fizyczny¹⁾.

sh

spotyka się rzadko i brzmi jak **sz** w wyrazach an-
 gielskich: fashion, moda; fashionable, modny; w conshite,
 etyopski; w shintoïsme, szyntoizm; w Shakespeare (Székspir)
 i kilku innych.

ek, se ob. str. 33.

¹⁾ Kombinacja ta, jak sądzimy, zniknie niezadługo w ortografii;
 jeżeli się pisze: flegme i flegmatique dlatego ma się pisać: phleg-
 monneux; dla czego: frénésie i frénétique a phrénologie i phrénolo-
 gique, gdy pierwiastek jest ten sam. Dla czego tyle innych trzeba
 pisać przez **ph**, kiedy pisze się flamme, ollicule, fenè re, front, feuille,
 których pierwiastki są również greckie.

IX. Łączenie.

(Liaisons.)

W języku francuskim przeważają brzmienia samogłoskowe, stąd też zbieg samogłosek jest bardzo częsty i nieraz nieprzyjemny *rozziw* (*hiatus*).

Aby ustrzedz się zbyt częstego rozziw, bo ten czasem jest nieunikniony (n. p. *il a eu, il envoya un domestique i t. p.*), Francuzi uciekają się do rozmaitych sposobów, które wskazuje gramatyka.

Jednym z tych sposobów jest łączenie (*liaison*) czyli wymawianie ostatniej spółgłoski jednego wyrazu z pierwszą sylabą zaczynającą się od samogłoski wyrazu następującego:

les âmes	les (z)âmes	dusze	(lè-zâm)
vous allez	vous (z)allez	idziecie	(wu-zalé)
petits enfants	petits (z)enfants	małe dzieci	(peti-zanfan)
grand homme	grand (t)homme	wielki człowiek	(gran-tom)
sang épais	san (k)épais	gęsta krew	(san-képè)
faux amis	faux (z)amis	fałszywi przy- jaciele	(fô-zami)
finissent-ils ?	finissent (t)ils	czy kończą?	(finis-til)

Łączenie przedstawia dla cudzoziemca pewną trudność, ponieważ ściśle prawa nie dadzą się sformułować, a raczej każda gromada wyrazów, choć ma jednakie zakończenia, podlega innym prawidłom. Zestawienie ich przeto utworzyłoby zbyt długi spis, trudny do objęcia. Przy wymawianiu każdej spółgłoski po szczególe, podaliśmy wskazówki, jak i czy się łączą, jeśli są na końcu; tu zbierzemy tylko jak najtreściwiej kilka ogólnych prawideł o łączeniu w zwykłej rozmowie; w publicznych bowiem przemówieniach i deklamacyi inne są przepisy.

1) Łączyć należy tylko po dwa lub najwyżej trzy sąsiednie wyrazy.

Ale, jeśli łącząca się spółgłoska powtarza się kilkakrotnie, dwa tylko wyrazy łączyć można: *il avait (t)admirablement organisé* (nie *(t)organisé*).

2) Jeżeli, czy to wskutek wahania, namysłu, czy innego powodu, czynimy przerwę, czyli zawieszamy mówienie choćby na najkrótszą chwilę, łączyć nie wolno: ah! c'est... indigne! wymówimy po najkrótszem wahaniu się: *indigne* bez połączenia z *t*, bo wyrazu *tindigne* niema.

3) Samo z siebie się rozumie, że wyrazów oddzielonych jakimkolwiek znakiem pisarskim łączyć nie należy.

4) Łączyć trzeba wyrazy ściśle sensem z sobą złączone.

a) rodzajnik, zaimek lub przymiotnik z rzeczownikiem do którego należą:

les (z)officiers	mes (z)amis
son (n)épouse	bonnes (z)âmes
des (z)ordres	longs (z)efforts
journées (z)entières	désirs (z)ardents.

b) Podmiot zaimkowy z orzeczeniem w odmianie czasownika:

vous (z)arrivez	ils (z)honorent
nous (z)allons	on (n)ajoute.

c) Podmiot rzeczowny w liczbie mnogiej zawsze, w liczbie zaś pojedynczej jeżeli kończy się na jedną spółgłoskę: Les physiologistes assurent; Les soldats arrivent; tu s się łączy.

Ale: l'art ennoblit, le tort indigne, wymówi się bez połączenia, ponieważ podmiot kończy się ua dwie spółgłoski.

d) W czasach złożonych łączy się zawsze końcowa spółgłoska czasownika posiłkowego z imiesłowem:

Tu avais (z)affirmé	Nous avons (z)offert
ils ont (t)estimé.	

e) Spółgłoski końcowe zaimków osobowych w 2, 3 czy 4 przypadku stojące przed czasownikiem zaczynającym się od samogłoski, zawsze się łączą z tym czasownikiem:

il vous (z)a écrit	qu'en (n)avez-vous fait?
nous les (z)avons priés	vous en (n)avez (z)envoyé.

f) Spółgłoski końcowe przeczeń z imiesłowem :

il n'a pas (z)eu   il n'a point (t)été
 nous n'avons pas (z)écrit.

g) Końcowe spółgłoski form czasownika posiłkowego z każdym następującym wyrazem zaczynającym się od samogłoski: c'est (t)admirable, c'est (t)ici, nous sommes (z)épouvantés, ils sont (t)officiers, c'est (t)un marin.

h) Liczebniki z przymiotnikami i rzeczownikami :

trois (z)énormes serpents   vingt (t)édifices.

i) Przyimki z rodzajnikami i rzeczownikami :

sans (z)espoir   sous (z)escorte
 sans (z)un denier   sous (z)un parapluie
 dans (z)une maison.   vers (z)un bois

j) Przysłówki z przymiotnikami i przysłówkami :

bien (n)obligé   tout (t)à fait
 moins (z)étonné   plus (z)heureux
 très (z)inquiet   plus (z)encore
 intérêt constamment (t)éveillé   vous zauriez facilement (t)ima-
 tout (t)égal   giné

k) Z wyjątkiem końcowego s drugiej osoby liczby poj. czasowników na er, lub jeżeli końcówka ma dwie spółgłoski, łączyć trzeba końcowe spółgłoski form czasownikowych z wszelkimi następującymi wyrazami :

nous sommes (z)encore loin   tu fais (z)un pas
 vous aimez (z)à chanter   sortons (z)ensemble
 les preuves sont (t)en effet   convenons (z)en
     concluantes   ils auront (t)à y revenir
 chantez (z)un (n)air

Ale nie można łączyć: tu aimes à chauter (nie (z) à chanter); il sort avec nous (nie (t)avec nous).

d w wyrazach na *ard* i *ord* wcale się nie łączy.
W łączeniu brzmi jak t: *grand* (t)*effort*.

g nie łączy się wcale w *poing*, *seing*; w łączeniu brzmi jak k.

m nigdy się nie łączy.

n w grupach nosowych łączy się tylko w zaimkach i kilku przymiottnikach, i to wtedy, jeżeli wyrazy ściśle do siebie należące jednym tchem zwykle wymawiany: *mon* (n)*ami*, *ton* (n)*épeé*, *on* (n)*admire*, *plein* (n)*air*, *bon* (n)*époux*, *un* (n)*homme*.

p łączy się tylko w *trop*, zresztą nigdy.

r w zwykłej mowie nie łączy się w czasownikach na *er*.

t w wielu wypadkach się nie łączy (ob. tę spółgłoskę wyżej, str. 52).

s, x, z w łączeniu brzmią jak z.

e, f, k, l, q łączą się, zachowując właściwe sobie brzmienia.

Zbierzmy na koniec pokrótce to, cośmy w rozdziale o spółgłoskach szczegółowo podali:

b nigdy się nie łączy.

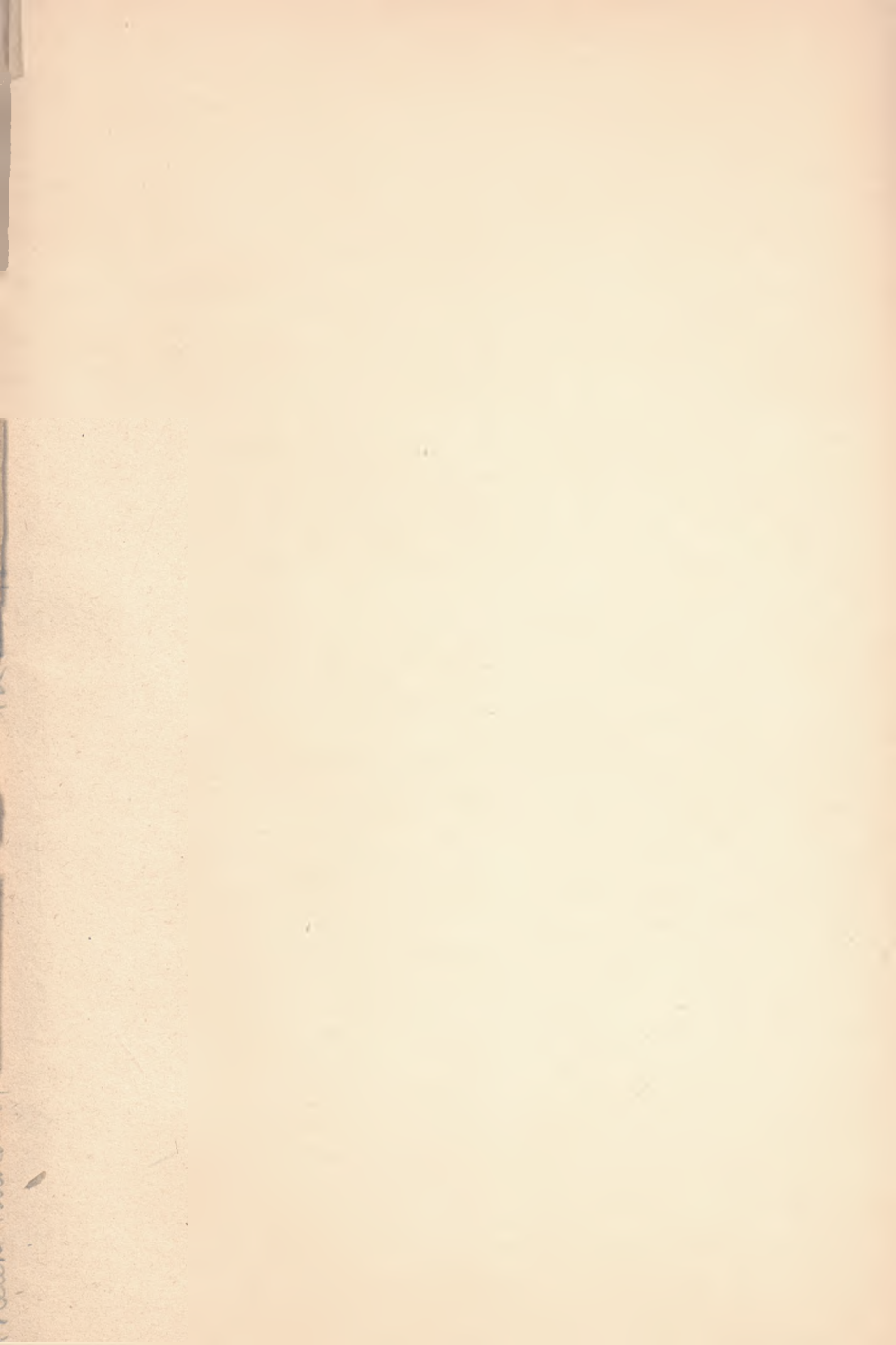

SPIS RZECZY.

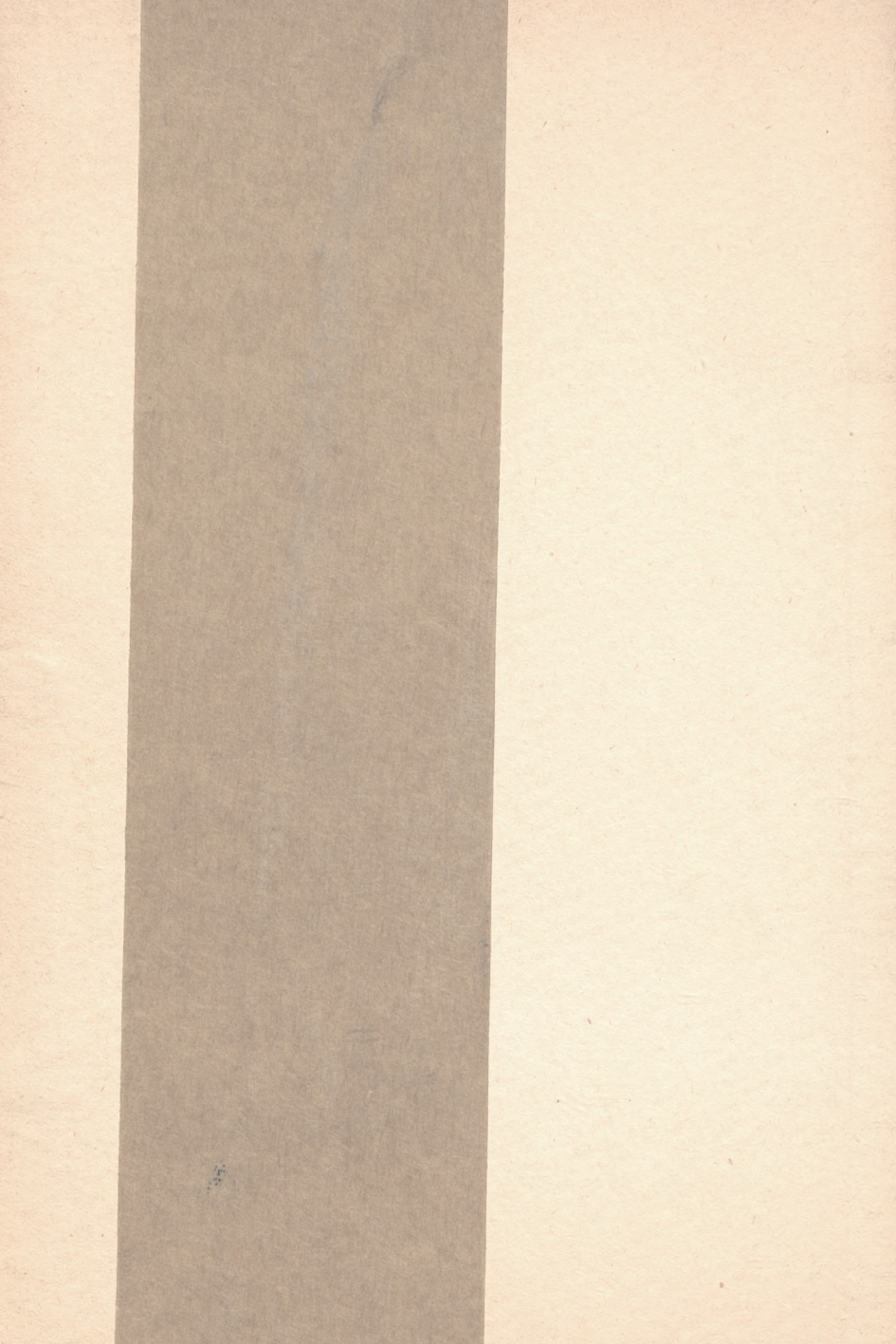
	Str.
I. Abecadło francuskie	3
II. Akcenty i znaki	3
III. Samogłoski	5
IV. Samogłoski złożone	17
V. Samogłoski nosowe	22
VI. Dwugłoski	27
Użycie trema	31
VII. Spółgłoski	31
VIII. Spółgłoski złożone	56
IX. Łączenie (Liaisons)	59

po dezynfekcji